బ్రహ్మశ్రీ కంబంపాటి సీతారామయ్యగారి సన్నిధియందుఁ
సమర్పించు ప్రణామపూర్వకముగా.
రా. అ. కృ. శ.
12. 3. 43

శ్రీ

శాలివాహన

గాథా సప్తశతీ సారము.

ఆంధ్రీకర్త :

రాళ్ళపల్లి అనంతకృష్ణశర్మ.

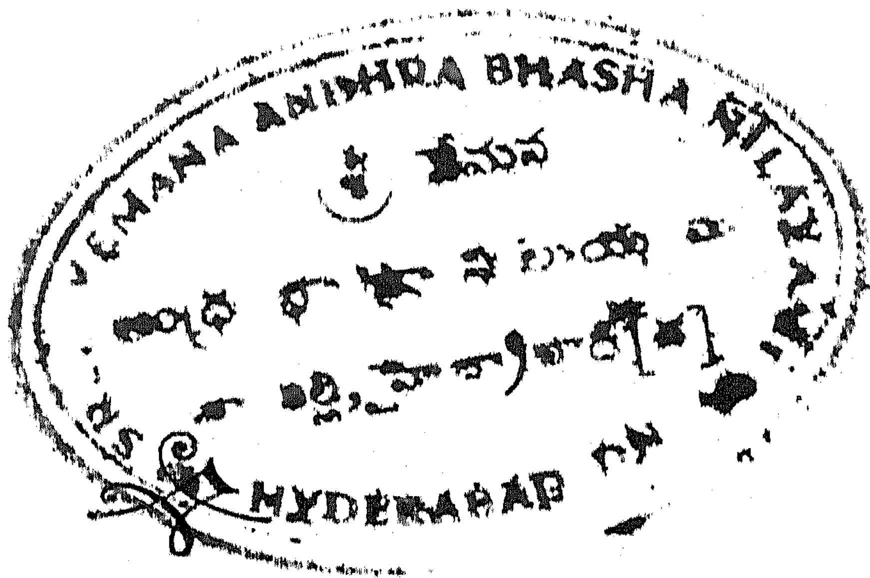
శ్రీ సాధన ముద్రాశాల,—అనంతపురము.

బ్రహ్మశ్రీ [illegible] సన్నిధికిం [illegible]
సమర్పించు [illegible]

రా. అ. కృ. శ.
12. 3. 43

శ్రీ

శాలివాహన
గాథాసప్తశతీసారము.

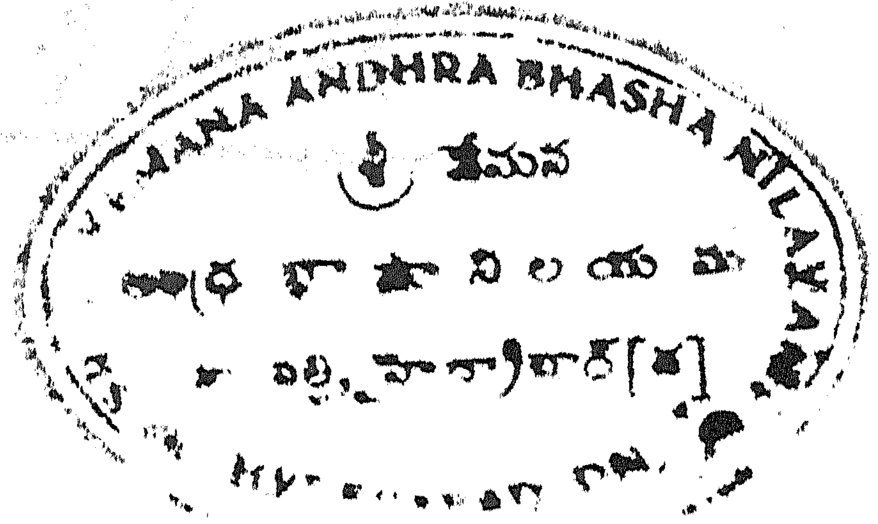

ఆంధ్రీకర్త:

రాళ్ళపల్లి అనంతకృష్ణశర్మ.

శ్రీ సాధన ముద్రాశాల,—అనంతపురము.

"అవినాశిన మగ్రామ్య
మకరోత్సాతవాహనః
విశుద్ధజాతిభిః కోశం
రత్నైరివ సుభాషితైః"

(సాతవాహనుఁడు, శుద్ధమైన జాతిగల రత్నములవంటి సుభాషితములచే, ఎన్నఁడును నశింపని - గ్రామ్యము కాని - కోశమును రచించెను.)

(హర్ష చరిత్రమున బాణభట్టు)

ఆంధ్రీకర్త మనవి.

మూలమును గూర్చియు తత్స్వరూపమునుగూర్చియు నేఁజెప్ప వలసినది—చెప్పఁగలిగినది- అంతయు శ్రీ కట్టమంచి రామలింగారెడ్డిగారి ప్రస్తావనలో నుదాహరింపఁబడిన నాలేఖయందుఁ గలదు.

శ్రీ కట్టమంచి రామలింగారెడ్డిగారి యభిమానమును నాకృతజ్ఞతతో సరితూఁచుటకు నా కిష్టములేదు. అది దీనిమేరను మీఱినది. అనారోగ్యస్థితి యందున్నను పెక్కు కార్యములున్నను అడిగినవెంటనే వారు దీనికి ప్రస్తావన వ్రాసియిచ్చి నన్ను ధన్యునిఁజేసిరి.

ఇఁక దీనినింత యందముగా, శీఘ్రముగా—విలంబమైయున్న నది నాతప్పుగాని వారిది గాదు-అన్ని యనుకూలములను గల్పించి ముద్రించి యిచ్చిన శ్రీ సాధన ముద్రాశాలాధికారులన్నో అన్నివిధముల మావారు. వారికి బహిరంగముగా కృతజ్ఞతను జూపఁబ్రయత్నించుట స్నేహాభిమానముల విలువను కొంచె పఱచుటయే యగును.

మైసూరు
ప్రజోత్పత్తి, భాద్రపద
కృష్ణ ౫. శా.శ.౧౮౫౪

రాళ్ళపల్లి అనంతకృష్ణశర్మ.

ప్రస్తావన.

ఈ గ్రంథమును రచించిన శ్రీ అనంత కృష్ణశర్మగారిని గూర్చి పరిచయింపఁబూనుట యథిక ప్రసంగము. వీరు ఆంధ్రసాహిత్యలోకమున సుప్రసిద్ధులు. సంస్కృత విద్యాపారీణులు. సంగీత కళాకోవిదులు. ఒక పాండిత్యమే గాక రసికత్వమును సంపూర్ణముగ వహించిన ధన్యులు. ముఖ్యముగా నాకెంతయు మిత్రులు. వీరు మొట్టమొదట నాతోఁ బరిచయము చేసినది సుమారు ౨౦ ఏండ్ల క్రిందట. అప్పుడు వయసున చిన్నవారయ్యు పాండిత్యమున ప్రగల్భులై యుండిరి. కొంతవఱకు పాండిత్య పరాయణులును. అయినను వారి సహజ సౌమనస్యమును, ఒకించుక బహుళః నాయొక్క వాదమును జేరి సరససాహిత్యమునకుఁ బ్రోత్సహించినవి. అప్పటినుండియు వీరు రచించిన గ్రంథములన్నియు ఆనంద వాహినీ తరంగములు. "మీరాబాయి"యు "తార"యు నిందునకునిదర్శనములు. భావనాశక్తియందే కాదు. విమర్శన క్రియ యందును వీరు అసాధారణ ప్రజ్ఞకలవారు. వీరు రచించిన ఎఱ్ఱన్న నాచన సోమన్నల తారతమ్యనిరూపణము అమోఘమైన వ్యాసము. వేమన్నపై వీరు వ్రాసిన గ్రంథము ఇప్పటి వచన

గ్రంథములలో నగ్రగణ్యము. ఇది గ్రంథమున కంటె కావ్యమనుట ఇంకను నిజము. అట్టివాని ఈ గాథాసప్తశతీసారమును ఆంధ్రీకరించుట వారి యొక్క రసజ్ఞతకును మన భాషకును గురుత్వ మాపాదించు కార్యము.

ఏ పరిస్థితులయందు గ్రంథములు రచింపఁబడినవో అవి కొంతకుఁ గొంత మనకు తెలిసినఁ గాని వాని స్వారస్యమును సంపూర్ణముగ గ్రహింపఁజాలము. నాకు ఈ గ్రంథ విషయమైన చరిత్ర జ్ఞానము సర్వశూన్యము గావున దానిం గూర్చిన ప్రశ్నలను వేసి శ్రీ శర్మగారినే బదులు చెప్పు మంటిని. తమ శోధనలచేఁ దేలిన విషయములను సమగ్రముగ వారు నాకు నివేదించిరి. ఆలేఖనే యిందుదాహరించుచున్నాను:—

“.....ఈ గ్రంథము ప్రాకృతభాషలో ఆర్యా వృత్తములలో వ్రాయఁబడినది. ౭౦౦ పద్యములు గలిగి ఏడు శతకములుగా విభాగింపఁబడినది. ఒక్కొక్క పద్యమును స్వతంత్రమై పరస్పర సంబంధము లేనిదనుట స్పష్టమే. ఇట్టి వానికి ‘గాథలు’ అని వ్యవహారము......... దీనిని సంగ్రహించిన వాఁడు శాల, హాల, సాతవాహన, శాలివాహన, సాలాహణ, ఇ-

త్యాది నామములుగల ఆంధ్రరాజు. ఇతఁడు శకారాతియగు విక్రమాదిత్యుని సమకాలికుఁడైన కుమ్మరి వారయనియు, ఇరువురికిని జరిగిన యుద్ధములో విక్రమార్కుని జంపి చక్రవర్తియై రాజ్యమేలెననియు వాడుకకథ ప్రసిద్ధమే. విక్రమార్కునికి ప్రతిగా ఇతని పేరను ఒక శకమేర్పడి దక్షిణదేశమందింకను వ్యవహారమందున్నదిగదా. క్రీస్తుపూర్వము మొదటి శతకము నడుము విక్రమ శకమును, క్రీస్తు తరువాత మొదటి శతకము తుదిని శాలివాహన శకమును ప్రారంభమగుచున్నవి. క్రీ॥ శ॥ ఏడవ శతకపు బాణభట్టు ఇతనిని పేర్కొని యున్నాఁడు. అతనికన్న ప్రాచీనమైన వాత్స్యాయన కామసూత్రమున ఇతని పేరుల్లేఖింపఁబడియున్నది. చరిత్ర శోధకులు ఇతనిని ౧, ౨, ౩, శతాబ్దములకు వేఱువేఱుగా వేయుచున్నారు. అనేకులితనిని మొదటి శతకము వాఁడనియే నమ్ముచున్నారు.

దీనికి సంస్కృత ప్రాకృతములందు ప్రసిద్ధమైన పేరు 'గాథా సప్తశతి'. కాని 'శాలివాహన సప్తశతి' యనియు వాడుక గలదు. "నూనూఁగు మీసాల నూత్న యౌవనమున శాలి

వాహనసప్తశతి నొడివితి" అని శ్రీనాథుఁడు వ్రాసెను. అతని యాంధ్రీకరణము మన దౌ-ర్భాగ్యముచే-లేక నా భాగ్యముచే-నశించినది. శ్రీమానవల్లి రామకృష్ణకవిగారు తము యు... ఆ గ్రంథమున్నట్లు సూచించినారు.....(ఇది గాక శాలివాహనుని విజయములను దెలుపు 'లీలావతి' యను ప్రాకృత కావ్యము లభించిన దనియు ప్రకటించుచున్నామనియు వారు బ-హిరంగపఱచినారు) కీ॥ శే॥ వంగూరి సుబ్బ రావుగారు తమ శతక కవుల చరిత్ర యుపో-ద్ఘాతములో-ఎక్కడనుండి సంపాదించిరో కాని-శ్రీనాథుని శాలివాహనసప్తశతిలోనిదని యీ క్రింది పద్యము నుదాహరించినారు.

'ఉ. వారణసేయఁ దావగొన
వా, నవవారిజమందుఁ దేటి క్రొ
వ్వారుచునుంట నీవెఱుఁగ
వా, ప్రియ వాతెఱగంటిఁ గంటి కే
వ్వారికిఁ గెంపు రాదె, తగ
వా మగవారల దూఱ, నీ విభుం
డారసి నీనిజంబెఱుఁగు
నంతకు నంతకు నోర్వు నెచ్చెలీ!'

"కాని యిప్పటి సప్తశతి ప్రతిలో దీనికి మూలమైన

ప్రాకృత గాథ కానరాదు. ఇప్పుడబ్బిన ప్రతి కిని అందందులభించు వ్రాత ప్రతులకును పద్యముల సప్తశత సంఖ్య యొక్కపైనను తారు మారులు చాలకలవని తెలియవచ్చుచున్నది. ప్రతులలోని పద్యములన్నియుఁ జేర్చిన సుమారు రెండువేల పద్యములగుననఁట! ఒక పండితుఁడు దీనిని నూతనముగా సంస్కరించి ప్రకటింపఁ బ్రయత్నించుచున్నాఁడని వినికి.

"సర్వజ్ఞచక్రవర్తి, వీరనారాయణుఁడు — ఇత్యాది బిరుదులు గల కొండవీటి పెదకోమటి వేమ భూపాలుఁడు — శ్రీనాథకవి కాశ్రయదాత — ఈ సప్తశతిలోనుండి సారమైన నూఱు పద్యములనేఱుకొని సంస్కృతమున వ్యాఖ్యానము చేసినాఁడఁట. 'కోట్లకొలఁది గాథలనుండి హాలుఁడు ఏడువందలు సంగ్రహింపఁగా నే నిప్పుడందును సారభూతమైన నూటింటి నేర్చి టీకను వ్రాసితి'నని యతఁడు చెప్పుకొన్నాఁడఁట. (ఆంధ్రపత్రిక, శుక్ల సంవత్సరాది సంచిక, పుట ౧౬లో శ్రీ అమరవాది హనుమచ్ఛాస్త్రి గారు.) కాని నేదానిని జూడఁగలుగలేదు.

"ఇప్పుడు ప్రకటింపఁబడిన గ్రంథమందలి యేడు వందల పద్యములపైకి సుమారు నాలుగు

వందల పద్యములకు కర్తలపేర్లు గ్రంథ మందుదాహరింపఁబడినవి. తక్కినవి తెలియ లేదు. ఒక్కొక్కఁడు వ్రాసినవి పెక్కు పద్య ములు గలవు. అందులో సంగ్రహకర్తయగు హాలభూపతియే వ్రాసినవి పెక్కు గలవు. తక్కినవారిలో ఎందఱు సమకాలికులో ఎందఱు ప్రాచీనులో తెలియు మార్గములు లేవు. ప్రవరసేనుఁడను వానిపేర కొన్ని గాథలు ఈ సంగ్రహమందు చూడవచ్చును. ప్రవర సేనుఁడనువాఁడు ప్రాకృత భాషయందే స్కంధ ములతో వ్రాసిన 'సేతుబంధము' అను ప్రసిద్ధ ప్రాచీన కావ్యమొకటి గలదు. ఇతఁడతఁడే కావచ్చును. సేతుబంధకర్త కాలమును మనకు స్పష్టముగా తెలియదు. కాని క్రీ॥ 7వ శతక-మునకంటె ప్రాచీనుఁడని నికరముగా తెలియు-ను. ఇదిగాక హాల మహారాజు యొక్క ఆస్థాన పండితుఁడగు శ్రీపాలితుఁడు అతనిచే చాల పూజలు గొన్నాఁడని వేఱొకచోఁ జెప్పఁ బడినది. ప్రస్తుత గాథా సంగ్రహములో పాలిత కవిపేరఁ గొన్ని గాథలున్నవి. 'బృహత్కథ' యను పైశాచభాషాగ్రంథమును రచించిన గుణాఢ్యపండితుఁడు సాతవాహనుని యాస్థాన

మందుండెనని కథా సరిత్సాగరమునఁ దెలియ వచ్చును. ఈగాథా కవులలో రోహా, రేవా, మాధవీ, అణులచ్ఛీ, అసులద్ధీ, పహాయీ, ససిప్పహా, నాథా, అను ఎనమండ్రు స్త్రీలు గలరనుట ఆకాలపు స్త్రీల గౌరవమును పురుషుల యౌదార్యమును సూచించు విషయము.

"ఇందలి పద్యములలో అనేకములు ప్రస్తావ వశముగా చెప్పఁబడిన చాటు పద్యములే యన వలసియున్నది. ఆకాలపు ప్రాకృత వాఙ్మయ మంతయు ముక్కాలు మువ్వీసము నష్టమై యుండుటచే ఇందలి కొన్ని పద్యములే గ్రంథ ములనుండియైనను ఎత్తి కూర్పఁబడినవా యను విషయము నిర్ధరింప వీలులేదు.

"ఇప్పుడు నేను ప్రకటించు పద్యములన్నియు ఆంధ్రీకరణములేకాని నా స్వాంతపు రచన యొక్కటి యును లేదు. నేను జేసినదంతయు ఆయేడు నూర్లలో నాయభిరుచికి నచ్చినవాని నేఱు కొనుట, మూలభావమును చెడనీయక తెలుఁగులోఁ బెట్టఁ బ్రయత్నించుట—ఇంతే......"

ప్రాకృతభాషలో పుంఖాను పుంఖములుగ గొప్ప కావ్యములును శాస్త్రములును ఉండెననుట నిర్వివాదము. ఆభాషచేసిన దురదృష్టము అది

బౌద్ధమతమునకు ఆలవాలముగా నుండెను. ఆపాప పరిహారార్థము వైదిక మత పునరుద్ధారకులు దానిని త్రిప్పి అందున్న పుస్తకముల మంటఁగలిపిరి. కొన్ని మాత్రము ఈమారణ తంత్రమునుండి తప్పించుకొన్నవి. మఱికొన్నింటి స్వరూపము చీనా, తిబెత్తు (త్రైవిష్టప) భాషలలో లీనమై యున్నందున నిర్మూలము కాలేదు. భాగ్యవశమున ఈ గాథలును మనపాలికి నిలిచినవి.

ప్రాకృతములు జన సామాన్యములో వ్యవహరింపఁబడుచుండిన భాషలు. ఇప్పటి దేశభాషలం బోలినవి. వ్యావహారిక భాషయందు వ్రాయఁబడిన వేమన్న పద్యములఁ బోలిన గ్రంథములు ఎట్లు సామాన్యప్రజల జీవితముం బ్రదర్శించునో అట్లే ప్రాకృత కావ్యములును బ్రదర్శించుచుండెనేమో. సిద్ధాంతముగఁ జెప్పలేము. కథా సరిత్సాగరమందు మన పురాణకథలు లేవు. రామాయణ భారత వీరుల ప్రస్తావనయు ఇంచుమించు సున్న. ఇంద్రాది దేవతలును అట్లే కానరారు. మొత్తముమీఁద దేశీయుల దైనందిన జీవితమే అందు ప్రతిఫలితము. ఊహించి యూహించి యెంత విపరీతాతిశయోక్తులకుఁ బోయినను ప్రపంచ జీవితవాసనను వదలినది కాదు. ఇది

యీ విషయమున ఒక్క శతాబ్దమునకు పూర్వము పాశ్చాత్త్యులలో ప్రబలియుండిన 'రోమాన్సు' (Romances) లను బోలినది.

ఈ గాథాసప్తశతిలోని అనన్య సాధారణమైన విశేషమేమనఁగా అట్టి విపరీతపుటూహలును వర్ణనములుఁ గూడ నిందులేవు. విషయములు సహజములు. జీవితమునకు యథార్థములు. ఆజీవితము సైతమెట్టిది? ఇందు నాగరక వాసన లేదు మన ప్రబంధములలోని నాగరక వాసనయెట్టిదనఁగా పట్టణములలోని, మురికికాలువల దుర్గంధము. 'వప్రస్థలీచుంబితాంబర'ములైన పట్టణములు; అందు దినదినమును-అనఁగా అమావాస్యనాఁడు తప్ప-చంద్రునిలోనుండు కాటుకను తీసి కండ్లకు రాచుకొను కన్యామణులు; కామావేశముతో స్త్రీల యంగ పరిశీలనమే ప్రధాన కార్యమై యుండు రాజులు; మోహాతిరేకముచే ఉద్యానవనములో పడి పొర్లుచుండెడు నారీరత్నములు; వారి పచ్చితలంపులు; అంతకంటె పచ్చివియైన మాటలు-ఇత్యాది రోఁత లీగ్రంథమున లేవు. మఱి యిందలిది పల్లెటూరి వాని జీవితము. పొలముల ప్రక్కన గుడిసెలలో నుండు బీదసాదల మనోహరమైన ప్రేమచర్యలు, గుట్టుదాఁచి నర్మ

గర్భముగాఁ బలుకు తీపిమాటలు, చిఱునవ్వుతోఁ జేయు హాస్యములు మొదలైనవి ఇందుఁగలవు. గుడిసెలు, వాననీళ్ళు కాఱుచుండు కప్పులు, పిండిదంచుట, పొలములలో కృషిచేయుట ఇత్యాదులు ఈరంగములోని ముఖ్యాంశములు. మనసును నీరుగాఁజేయు లీలలనిన ఇందుండునట్టివ. శాంతము గానుండు ప్రేమసాగరమందలి లేఁదరఁగలలో పున్నమ చంద్రుని కిరణములు సోఁకఁ బ్రతిఫలించిన కాంతులకెనయైనవి దీని యందలి భావములు. ఇందలి భావములు, మాటలు, ఉపమలు మొదలగునవి స్వచ్ఛందముగ నుప్పతిల్లినవి. దూరపు టూహాల సహాయముచే బలాత్కారముగఁ బొందింపఁబడినవి యొకటి రెంటికన్న నెక్కువగా లేవు. పద్యములన్నియు భావాంబరమునఁ బ్రకాశించు చుక్కలు. మందహాసమున కన్నులతో సైఁగ చేసి మన భావములను వశపఱచుకొని పైనికి ఆకర్షించునవి. కన్నును మనసును వశపఱచుకొను ఆకృతులన్న నిందలి స్త్రీలే. స్త్రీప్రకృతికి వన్నెను గౌరవమును గల్పించువారు వీరు. ఆడంబరములు లేనివారు. చీని చీనాంబరములు రత్నాలనగలు కలనైనఁ జూచియెఱుఁగరు. సహజ సౌందర్యవేతలు. సహజ విలాసభాసితలు. స్వచ్ఛందాను

రాగమను రంగమున వెల్లివిరిసిన భావములను బట్టి ఆటలాడు బాలికలవంటివారు. మఱుఁగు మానము సుకుమారత్వము ఉన్నవి గాని మనసునకు విపరీతముగ వర్తింపరు. వారి మనసులు మంచివిగాన వారి చర్యలును సహజముగను మనోహరముగను ఉండును.

'పువ్వువిల్తు శాస్త్రమర్మము' (ప. ౨) లిందు వివరింపఁబడినట్లు ఏగ్రంథమందునులేదు. 'శాస్త్రమర్మము' అనుటకంటె 'కళామర్మము'లని యుండినచో నింకను బాగుండెడిది.* ఏలనశాస్త్రము జ్ఞాన ప్రపంచమునకుఁ జెందినది. కళఅనుష్ఠానమునకు; అనుభవమునకు శాస్త్రము. శాస్త్రము తెలిసినవాఁడు కళయందసమర్థుఁడుగానుండవచ్చును. కళయందు సమర్థులైనవారు దానికి మూలాధారమైన శాస్త్రము నెఱుఁగనివారుగావచ్చును.

ఈ గ్రంథములోని నాయికలు భాగవత దశమస్కంధములోని గోపికలట్లు ముగ్ధలు. కృత్రిమమనునది యెఱుఁగనివారు. వీరు అనుభవించు సుఖములు, ఆనందములును దినదిన జీవితమును

---

* ఈసవరణ కృతజ్ఞతతో సంతోషముగా సంగీకరించి యుండునుగాని కాలము మీఱినది. 'కామస్య తత్త్వచింతాం' అని మూలము. రా. అ. కృ.

పాలనుండి తీయఁబడిన వెన్న. మా[illegible] —

శృంగారము:—

"ఆ. అడుగుఁ దమ్ములందుఁబడి వేఁడు పతి పేఁరు
చిన్ని కొమరుఁ డెక్కి చెలఁగి యాడ,
అలుకయెంత తెగనిదయ్యును నిల్లాలి
మోమునందు నవ్వు మొలచెనపుడు" (ప. ౫౧)

"ఆ. వంట యింటి పనులనంటిన మసిచేయి
సోఁకియుండఁ జంద్ర సుందరముగ
నింపుగొల్పుచున్న యిల్లాలి మోమును
భర్త నవ్వుచున్నవాఁడు చూచి" (౨)

ఇట్లే ౪౮, ౫౯, ౬౧, ౧౮౧, ౧౫౭, ౧౫౬ మొదలగు పద్యములు.

ఇంక అతిశయోక్తులు ఉత్ప్రేక్షలన్న నిక్కపు గదా నిక్కములు!

"తే. పూనియూఁదెదు నెఱజాణ! ప్రొయ్యిమీఁద
నలుకగొనఁబోకు; రక్తపాటల సుగంధ
మైన నీయూర్పుఁ జవులకు నాసగొనుచు
పొగలెగయుఁగాని మండదీ ప్రొయ్యనగ్గి"

ఇట్లే ౧౭౯, ౧౨౬, ౭౭౮, ౩౫౦, ఇత్యాది పద్యములు.

పల్లెటూరి జీవితమును బ్రదర్శించు పద్యములలో ఒకటి రెండు మచ్చుకు:—

"ఆ. దొరకకుండ నేఁడు దొరకిన చెంగావి
చీరఁగట్టి కాఁపువారి కోడ
లదిగో! చిన్నదయ్యు నడగక తిరిగెడు
విరివియైన యూరి వీథులందు!" (౧౬౨)

"క. కనుపాపల సరమూయుచుఁ
గొనగన్నులఁ జూచుచుండు కోడలి తెఱఁగుఁ
గని యజమానుఁడు వలద
న్నను తెరువరి మందిరాంగణమునను విడిసెన్"
(౧౭౧)

మఱియు ౧౦౭, ౧౪౭, ౧౬౬, ౨౦౧, ౨౦౫, ౨౧౧ ఇత్యాదులు.

ప్రకృతి వర్ణనము.—

"క. కలఁగవు కమలంబులు; హం
సలు గదలవు; చూడవమ్మ చక్కఁగ నెవరో
తలకిందుగ నాకాశము
నిలిపినవారట్టె! చెఱువు నీళులలోనన్" (౬౯)

ఇంకను ౧౯౭, ౨౪౪, ౩౦౯, ౩౨౩, మున్నగు పద్యములు.

నర్మవచనములు —

"ఆ. కనులు గానరాని కటికి చీఁకటి రేయి;
వలసపోయె మగఁడు; వట్టియిల్లు;
దొంగలెవ్వరైన దోతురు సుమ్మమ్మ; ని
ద్రింపవలదు పక్కయింటివాఁడ!" (౨౧౮)

ఇట్లే ౧౦౦, ౧౧౮, ౨౨౭, ౨౫౫ ఇత్యాదులు.

భావమును అకస్మాత్తుగా తెల్పుట.—

"తే. కలికి! సాజంబుగా నిండుఁగనుల వానిఁ
జూచెదవుగాని క్రీఁగంటఁ జూడకమ్మ;
అతనిఁ జక్కఁగఁ జూచినయట్టులగును;
నీవునొక ముగ్ధవనుచు మన్నింత్రు జనులు" (౧౫౩

ఇదేరీతిని ౧౬౨, ౨౩౮, ౨౮౦, ౨౫౬, మున్నగునవి.

అపురూపమైన అనన్వయాలంకారము —

"ఆ. చక్కఁదనము గలుగు చానలు జగములో
నెందఱున్ననేమి? యింత వినుము—
ఒడలి చెలువునందు నెడమ సగంబుతోఁ
గుడిసగంబె సాటిగాదుఁ జెలికి" (౧౯౨)

ఉపమతో శ్లేషించినట్లుండుట దీనియందలి యనన్యసాధారణమైన గుణము.

ఒక్క శృంగారమేకాదు ఈగ్రంథమందు దొరకురసము. భర్తృహరి, వేమన మొదలగు వారికి మార్గదర్శకములో యనునట్లుండు పద్యములనేకములు గలవు—

"ఆ. కలహములను గూడ నెలికిరా వాత్మలో
సమసిపోవు సాధుజనులు విన్న
మఱుఁగుమాట లొక్కమాఱుగ నాయువు
గడచినప్పు డగ్గిఁ గాలుఁగాని" (౨౦౮)

ఇట్టివే ౨౭, ౮౮, ౧౪౪, ౧౪౬, ౧౯౩ మున్నగు పెక్కుపద్యములు.

కాఁపువారికి వసంతమునకంటె వానకాలము ఎక్కువ హృద్యము. వర్షర్తువును గూర్చిన యిం-డలి కొన్ని పద్యములఁ దిలకింపుఁడు—

"ఆ. చూడు వింధ్యశిఖరి సొబగు! వర్షర్తుల
క్ష్మీపయోధరములు మేనుసోఁక,
అన్నికడల మొలచుచున్న లేఁబచ్చిక
గుంపుపేరఁ బులకరింపఁ దొడఁగ" (౩౩౨)

ఇట్లే ౩౨౩, ౩౩౩, ౩౩౬, ౩౮౩ ఇత్యాది.

రసబంధురమైన పద్యముల నన్నిటిని బీఠి-కలోఁ బ్రదర్శింపఁ జూచినయెడల వేఱుగా గ్రంథ

మునే ముద్రింపవలసి వచ్చినచో నాణెమగును. భారతము "ప్రతి పర్వరసాస్పద" మందురు. ఇది ప్రతిపద్యరసాస్పదము. విరహమును ఎందరో వర్ణించియున్నారు. ఈ పద్యమెంత సుఖజనకమో యెంత సహజమో చూడుఁడు—

"ఆ. ప్రీతిపాత్రమైన పెండ్లాము వచ్చిన
యింటి పొడుసూచి యేడ్వలేక,
చనఁడు పొలము విడిచి పనిలేకయున్నను
పామరుండు, కాఁపువాఁడు గంటు!" (౧౧౧)

ఇఁక ప్రతిదిన జీవిత తంత్రమునకు ఈపద్య మెంతమంచి సూత్రమో అరయుఁడు—

"ఆ. సుగుణవంతురాలు, సుందరి, నిజమది;
నేను వనికిరానిదాన నిజము;
కాని యొక్కమాట; దానిఁబోలఁగ లేని
వారలెల్లఁ జావవలయు నేమి?" (౨౭)

దొరకినది గంభీరముగా ననుభవింపుము. ఊరక కొసరనేల?

మనవారిలో ఆశుకవిత్వమున్నదిగాని మొ-త్తముమీఁద ఆ పద్యములలో చమత్కారము పాండిత్యము ప్రకటనకు వచ్చినంత ఘనముగా రసము రాలేదు. ఈసప్తశతిని జదువునప్పుడు నేను

చిన్ననాఁడు విన్న యీపద్యము స్మరణకు వచ్చినది.

"జొన్నచేనిలోన సొగసుకత్తెను జూచి
నిన్నటాళనుండి నిద్రరాదు;
దాన్ని నన్ను గూర్చి దయజూపు మాధవా
పొన్నపూలు దెచ్చి పూజసేతు"

ఒక్క పద్యములోననే హృదయ ప్రపంచమున భూకంపము పుట్టునట్లు చేయువారలలో జపాను దేశీయులు ప్రథములు. ఇట్టి కవితారచన వారిలో పారంపర్యముగ వచ్చిన సనాతన కళ. ఒకానొక స్త్రీ తనకొడుకు చావునకు విలపించిన విధము వినుఁడు—

"తే. తుమ్మెదలఁబట్టుచు మఱచి తొలఁగి యెటకుఁ
బోయినాఁడొకో నేఁడు నాముద్దుకొడుకు!"

జపానులో బాలుర క్రీడలలో తుమ్మెదలను బట్టుట యొకటి. చిన్న బిడ్డలు నిద్రపోయినట్లు శాంతముగ మరణింతురు. ఈ బిడ్డయు నేతొందఱయు నియ్యెక ఆటకుంబలె వెళ్ళినాఁడా? ఆఁకలి ప్రొద్దెఱుంగనివారు బిడ్డలు. కావున నింటికి వేళకు రాకపోయెనా? దారితప్పెనా? మఱియు మృత్యువు కట్టకడపటి స్థితియని ప్రేమ యంగీకరింపదు. సావిత్రి యట్లుచేయలేదు. ఎవ్వరును

చేయరు. పునస్సమాగమము సిద్ధించినను స్థిరమైన యాశయుండును. తుమ్మెదలఁ బట్టుచుఁ బోయిన కొడుకు మఱలవచ్చును. తల్లిని దలఁచుకొని రాకుండునా? ఎప్పుడు వచ్చునోయని తల్లి హృదయము వేఁగుచున్నది. ఎప్పుడైన నొకప్పుడు వచ్చుననుట సత్యము. ప్రేమ యమృతత్వము. సముద్రమున కంటె లోఁతైనది యీపద్యము. అనఁగా హృదయమంతలోఁతో అంతలోఁతు. ధ్వనియను గుణమున్నదని మన సంప్రదాయము ప్రకారము చెప్పవచ్చును; హృదయమునందలి ప్రతి ఆకాశము యొక్కయు ప్రతిధ్వనిగూడ! అరబ్బులును ఇట్టి కవిత్వమునఁ బ్రవీణులు.

ఒక్కపద్యమే వ్రాయవలయును. అది మెఱుఁగుఁదీఁగవలె మనలఁ గ్రమ్మియుండు నంధకారమును ఒక్కక్షణము పోఁద్రోలి నూతనలోకమును హఠాత్తుగ గోచరింపఁజేయవలయును. ఆ లోకము ఒక్క నిమిషము మాత్రమెదుట నున్ననేమి? దాని రామణీయకము జీవమునంతయు నాక్రమించి చచ్చువఱకును తదేకధ్యానములో మునుఁగునట్లొనరించును. అట్టిదియ కవిత. గుణము ప్రధానము. రాశికాదు.

ఈ గాథాసప్తశతి బౌద్ధయుగమునాఁటి యుత్కృష్టజీవితమును దెలుపుచున్నది. భావములు కోమలములు. వానికిందిద్దినది అనంతకృష్ణశర్మగారి శైలి. మధురము; లలితము; రమణీయము. వీరి సరసత్వము అస్వాంతకొలఁది పొగడుట అ-సాధ్యము.

తినుకొలఁది ఆఁకలి! ఇంకను ఇట్టి గ్రంథముల శర్మగారు వ్రాసి తనివిదీర్పఁ బ్రయత్నింపరేని మనకుఁ గష్టము గల్పించిన వారగుదురు. ఆ పాపమునకుఁ బాల్పడ కుందురు గాత!

పద్మపరిభాస
చిత్తూరు
22—9—31.

కట్టమంచి రామలింగారెడ్డి.

శాలివాహన

గాథాసప్తశతీ సారము.

తే. అలుకమొయి జేపురించిన యాదిశక్తి
మోముఁ జందురు నీడ లో మొలచి యుండ,
బాజతామర దాల్చిన పోల్కిఁ బోలుచు
హరుని సంధ్యా జలాంజలి కెరగుఁడీరు. ౧

(హాలుఁడు. ౧ శతకము. పద్యము ౧)

క. నెవులకమృతంబు ప్రాకృత
కవనము చదువంగ వినఁగఁ గానని వారల్
పువువిల్తుశాస్త్ర మర్మము
వివరించెద రెట్లు సిగ్గువిడిచి హసహసునర? ౨

(౧—౨)

క. మనయూరికొక్క సొమ్ముగఁ
గనుపండువు సేయుచున్న కమలవనము, కో
సిన నువ్వుఁజేనివలె, మం
చునఁ జెడిపోయెను దంట్లుమిగిలి చూచితి వత్సా! ౩

(కుమారిలుఁడు. ౧-౮)

ఆ. పండి తెల్లఁబాఱు వరితోఁటలను జూచి
యేల మొగము వంచి యేడ్చెదమ్మ?*
చూడు; జనుపచేను సొగసయ్యె, హరిదళం
బలఁదుకొన్న యాటవెలఁది వోలె. ౪

(మహిందుఁడు. ౧-౯)

తే. అడుగుఁదమ్ములందుఁ బడివేఁడు పతిపిఁల్పుఁ
జిన్ని కొమరుఁడెక్కఁ జెలఁగి యాడ,
అలుక యెంత తెగనిదయ్యును నిల్లాలి
మోమునందు నవ్వు మొలచె నప్పుడు. ౫

(ముగ్గసామి) (సిరిరాయఁడు?) ౧-౧౧)

---

* రహస్య సంకేతస్థానముగా నుండినది యీఁకఁగొన్నాళ్ళలోనే కోసివేయుదురే యని యేడ్పు. ఇఁకముం దనేక పద్యముల కిదే భావము చూడవలయును.

తే. చక్కఁగాఁ జూడనేర్చు నాజాణ; నిజము;
తనకు సరివారి యెడఁగదా తగును వలపు;
ఇంక నది చావనిమ్ము! నిన్నేమియనను;
దానిచావైన మెచ్చుకోఁదగును జూవె! ౬

(దుర్గసామి. ౧-౧౨)

ఆ. వంటయింటి పనుల నంటిన మసిచేయి
సోఁకియుండఁ జంద్రు సుందరముగ
నింపు గొల్పుచున్న యిల్లాలి మోమును
భర్త నవ్వుచున్నవాఁడు చూచి. ౭

(హాలుఁడు. ౧-౧౩)

తే. పూని యూఁదెడు నెఱజాణ! పొయ్యిమీఁద
నలుక గొనఁబోకు; రక్తపాటల సుగంధ
మైన నీయూర్పుఁ జవులకు నాసగొనుచు
పొగలెగయుఁగాని మండదీ పొయ్యి నగ్గి. ౮

(భీమసామి. ౧-౧౪)

ఆ. చెలులు చెంతఁజేరి తొలుచూలి పైకల
"నేమి కోర్కె నీకు; నెఱుఁగఁ జెప్పు"
మనుచుఁ గ్రుచ్చి యడుగ, నంవంద దయితుఁజూ
మగనికడకె పాఱె ముగుద చూడ్కి. ౯

(గయసింహుఁడు. ౧-౧౫)

క. అమృత మయరూప! రజనీ
రమణీముఖతిలక! యంబర శిఖామణి! చం
ద్రమ! ప్రియుని మీఁదఁ బఱపిన
హిమకరములె యిపుడు నాపయిం బఱపఁగదే!

(హాలుఁడు. ౧-౧౮)

తే. "అతఁడు పరదేశముననుండి యరుగుదెంచు;
నేను గోపింతు; నన్నారడించు నతఁడు."
అనుచు దయితుల యెడలఁ బేరాసలెల్ల
నెవరికో యొక్కరికి ఫలియించుఁ జెలియ! ౧౧

(సిరిధమ్మియుఁడు. ౧-౧౯)

తే. దొంగ నిద్దుర వ్వాఁడ! ముద్దుగొనినట్టి
చెక్కిళుల రేగు పులకల చెలువుఁ గంటి!
ఏల కనుమూసికొనెదు? చోటిమ్ము కొంత;
మసలి యుండను లెమ్మిట్లు మరల నెపుడు. ౧౨

(చందసామి. ౧-౨౦)

ఆ. ముగియకున్న నేమి సొగసులు? పొమ్మిట్లె
వలచి వేచియున్న వానికడకు;
వలపు వేఁడి చల్లఁబడెనేని మఱి వాని
భావమందుఁ దగులలేవు బిడ్డ! ౧౩

(కాలిరాయఁడు. ౧-౨౧)

ఆ. చేరి సంతసమునఁ జెక్కు-ళ్ళు వికసింప
నాజ్ఞలిచ్చు రాత్రులందు నాకు;
పగలు వంచియున్న మొగమెత్త్రఁ; దదెయిది
యనుచుఁ జెలిని సమ్మటరిది చూడ! ౧౬

(మయూరండుఁడు. ౧—౨౭)

ఆ. నెమ్మి రాత్రి సగము నిదురమబ్బునఁ జేతఁ
దడవఁ బ్రిక్క-వట్టి పడుక తగులు
గాసి ననుభవించి కౌస; వట్లుండిన
నిట్టులలిగి యుందువెట్లు? చెపుమ. ౧౭

(అద్ధరాయఁడు. ౧—౨౮)

తే. వెఱచి నడచెదు భార్యకు, వేఁపచేదుఁ
గుడుచు పురువళ్లు, పెదరెడ్డి కొడుకవయ్యు;
కఠిన! నిను జూడఁగల్గుటే కష్టమయ్యె;
ఐన నూరెల్ల నీకోసమలసి పడెడు! ౧౮

(హరియాలుడు-శాలికుఁడు? ౧—౩౦)

తే. కత్తి యమ్ముల పోటులఁ గాయగాచి
మొగుడు దిగుడైన మగని పేరెదను, శేల,
రెడ్డికోడలు చక్క-నిద్రింప లేదు;
గాని యూరెల్ల హాయిగాఁ గన్నుమూయు. ౧౯

(అంగరాయఁడు. ౧—౩౧)

ఆ. ఇంత గొప్పగుణము నింకెవ్వరును నేర
రవని నీవుదక్క నందకాండ!
నేటివారికెల్ల మాటలో నొక్కటి,
మదిని వేఱయొకటి యొదవు చుండు.* ౧౭

(భోజయుఁడు. ౧-౩౨)

ఆ. పెడమొగంబు పెట్టి పడుకస్సై నేనుండ
వేఁడి యూర్పులిట్లు వెనుకనూర్చి,
మొదలు వగలఁబెట్టి యెదఁగాల్చినదిగాక,
మేల వీఁపుఁ గాల్చెదిపుడు పోర? ౧౮

(అనంగుఁడు. ౧-౩౩)

ఆ. మలిన చిత్తుఁడైన మఱఁదికి నిల్లాలు
గోడమీఁద వ్రాసికొన్న యట్టి
రాము వెంటఁ దిరుగు సౌమిత్రి చరితంబు
చిన్నవవ్వదోఁపఁ జెప్పి చూపు. ౨౦

(హాలుఁడు. ౧-౩౪)

---

* ఇంకొకతె పేరుపెట్టి మఱచి తన్నుఁబిలువఁగా మగనిని గం
భీరముగ నొకతె యిట్లు చివాట్లు పెట్టినది.

ఆ. రమ్యమైన రూపు; రమణుఁడూరను లేఁడు;
పేదఱికము; పెద్ద వీథి నిల్లు;
పరువమైన వయసు; పొరుగింటి చెలి జార;
యైన నౌర? చెడదు చాన; చూడు. ౨౧

(మహీలుఁడు-మల్లోకుఁడు? ౧—౩౬)

తే. కొండసెలయేటి సుడికిఁ జిక్కుకొని కలఁగి
తిరుగుచును, కేసరంబులు విఱిగి పోవ,
కొంత మునుఁగుచుఁ దేలుచుఁ గొదమ తేఁటి
వెంట నంటఁ, గడిమి పూవు వెల్లిఁబోయె. ౨౨

(అవటంకుఁడు. ౧–౩౭)

ఆ. ఇంటి పెద్దతనము నెచ్చుగా మన్నించు
పేదమగని పరువుపేరు నిలుప,
వైభవంబుతోడ వచ్చెడు తనదు చు
ట్టాలకైన నలుగు నతని గృహిణి. ౨౩

(చుల్లోగుఁడు. ౧–౩౮)

తే. పతి ప్రవాసంబుపో నెడఁబాటు నోర్వ
కడలు పొరుగింటి చెలియ నూరార్చుచుండి
ప్రియుఁడు వశుఁడయ్యెఁ బండుగ వేళయయ్యెఁ
దాను గైసేసికొని యాతరుణిఁ గంటె! ౨౪

(రవిరాయఁడు. ౧–౩౯)

తే. నీవు వసియించు చోటని నెమ్మనంబు,
తనకు నివి నిన్ను జూపినవనుచుఁ గనులు,
నిన్ను నెడఁబాసికద యివి సన్నగిల్లె
ననుచు నంగమ్ములును, బ్రియమయ్యెఁజెలికి. ౨౫
(ముద్దఁడు. ౧—౪౦)

ఆ. చెలిమి మంచితనము వలపును గలచోటఁ
దగుల మెవరికైనఁ దగునుగాని,
మనసు లేనిచోట మనసు నిల్పుట నగుఁ
బాటు చూవె చూచువారికెల్ల. ౨౬
(హాలుఁడు. (నాథా?)౧—౪౧)

క. సిరియొ మరణంబొ కలుగును
మఱవక పనిపూనిచేయు మగవానికి; సో
మరికిని గలదామరణము;
సిరి యొక్కటి వానికెపుడు చేకురదింతే. ౨౭
(వల్లహుఁడు. ౧—౪౨)

క. పొరుగూరికేగు దయితుల
విరహము సైఁపనగు నాశవెట్టుకొనుచు; న
మ్మరొ! యున్నయూరనే యా
కరణి వలస* చావు మేలుగా యనిపించున్ ౨౮
(అమియఁడు. ౧—౪౩)

---

* వలస యనుపదము ప్రవాసము అనునర్థమున నిందు పలుమా ఱు వాడితిని. కారణము అంతకంటె మంచిపదము తెనుఁగున నాకు స్ఫురింపమియే.

ఆ. రాతిమనసుతోడ నాతఁడు తేపూరు
వదలిపోవు ననెడు వార్త గలిగె;
వానికెపుడుఁ దెల్లవారకయే యుండ
రాత్రి తల్లి! పెరిగిరావె నేఁడు! ౨౯

(నిప్పులుఁడు-లంపుఁడు! ౧–౪౬)

తే. వీడుకొను వేళ జీవంబు వెడలకుండు
మర్మమేమని యడుగుచు మలయసాఁగె,
విరహమోర్చెడి సతుల మందిరము లూరు
వదలి పోవంగ వలసిన వాని గృహిణి. ౩౦

(సింహుఁడు. ౧–౪౩)

క. మావానికితరవనితల
సావాసము గలుగునట్లు సవరింపవె యో
దేవ! యెప్పుడు నొక వస్తువు
నే వలచిన మంచిచెడ్డ లెఱుఁగరు పురుషుల్. ౩౧

(అనిరుద్ధుఁడు. ౧–౪౮)

తే. దూరమునుండి యెన్నఁడు దొరకనట్టి
వాని దోడ్తెచ్చితివి క్షేమవార్త గొఱకు;
ఎంత మేలొనరించితి? వింకఁ బ్రాణ
మేని గొనిపొమ్ము జ్వరమ! నిందింపనిన్ను. ౩౨

(సగ్గవమ్మునఁడు. ౧–౫౦)

తే. తగ్గియున్నదో తగ్గదో దారిఁబోవు
వారి కండకీకేల నాశ్వరముచింత?
బుగులుకొను వాసనలతోడి సొగసుకాఁడ!
నన్ను దాఁకకుమా తెవుల్గొన్నదాని! ३३

(కాలుఁడు. ౧-౫౧)

తే. కన్నులారఁగఁ దప్పఁ గన్గొన్న పిదప
తెగినదానిని మరల సంధింతు రేని,
కాఁచి యార్చిన యుదకంబుకరణి, మిగులఁ
జప్పనై పోవుఁ బ్రేమంపుఁ జవులు చెలియ! ३४

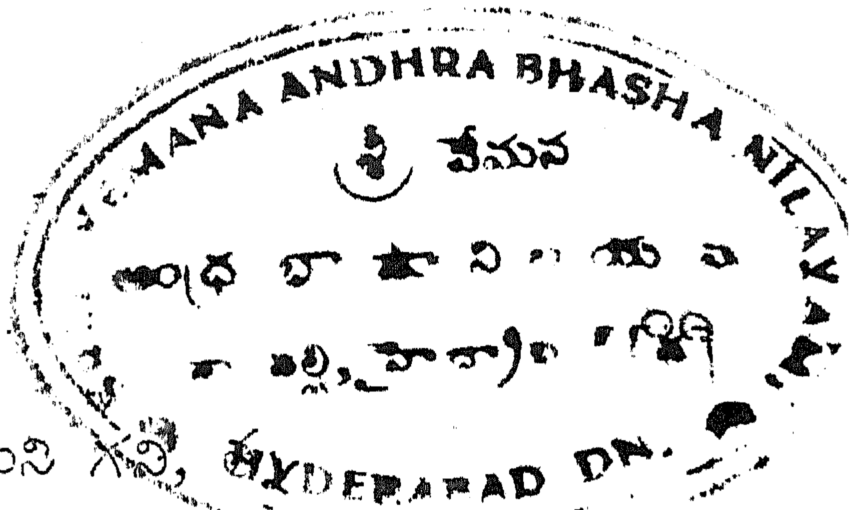
(వమ్మహుఁడు. బ్రహ్మచారి? ౧-౫౩)

తే. ఊఱుమునకు నెక్కువై వెన్క మొఱయు మగని
యింటి పెనుమోఁత నొకమాఱు వినినయంత,
చెఱఁదగిలిపోవు జవరాలు వెఱపులుడిగి
తోడి పొలఁతుల కన్నీళ్ళుగూడఁ దుడిచె! ३५

(కర్ణుఁడు. ౧-౫४)

క. చెడ్డమనసుగలిగి యడ్డాడు మరఁది బా
ధలను దెగువగల్గు దయితతోడఁ
జెప్పదింటి బ్రతుకు చెడునంచు మదిలోన
యడఁచి నవయుఁ గోడలార్యశీల! ३६

(మండహిడుఁడు? ముగ్ధదీపుఁడు. ౧-౫౯)

క. తలఁపున దయితుని గని, యు
న్నలయించుట లెంచివివశయగుచు బయలుతోఁ
గలహించు ముగుదఁగని నె
చ్చెలులేడ్చిరిగాని పరిహసింపరు కంటే! ౩౮

[మండహిమపుఁడు? ముగ్ధదీపుఁడు ౧-౬౦]

క. వలనడుమను సాఁగిన పో
గులలో మీఁగాళ్ళు దవులుకొన సాలీఁడిం
పలరెఁ, గనరానిదార
ములఁ గూర్చినయొంటి పోగడప్పువలెఁగంటే

(పాలితుఁడు-కాలితుఁడు? ౧-౬౩)

ఆ. గోపురంబుమీఁదఁ గొంత తోఁచెను మేకు
చెంతఁ బావురములు చేరి యటవఁ
జూడు! దేవళంబు శూలమెక్కించిన
బాధనోర్వ కేడ్చు పగిదిఁదోఁచు. ౩౯

(ప్రవరసేనుఁడు. ౧-౬౪)

ఆ. వాఁడు నిన్ను వలచి వరియింపఁజేసినటు,
గొర్రెత జున్నుపాలు గుడిచినట్టు
మొనుపదూడ వోలె, నేల నిద్రించెదు
పగటిపూట నోడలు పాలుమాలి? ౪౦

(ముహారాయఁడు. ౧-౬౫)

ఆ. కన్నుమూయకుండఁ గడపెదు దీర్ఘ హే
మంతరాత్రులెల్ల మగువ యిట్లు!
పెక్కుదినము లయ్యెఁ బ్రియుఁడూరలేక; నీ
పగటిపూట నిద్ర బాగుగాదు. ౪౧

(కంతేసరుఁడు. ధీరుఁడు? ౧—౬.౬)

ఆ. "నడవలేని మగువ యడుగును దాఁటు నా
యడుగులందె యడుగు లిడినదంతె!"
యనెద వందకాఁడ! యట్లైన నీదు మే
నెల్ల నిట్లు పులకరింపనేల? ౪౨

(చుదురాయఁడు. ధీరుఁడు? ౧—౬.౭)

ఆ॥ పాఁపకడెము మిగులఁ బైనికి నెగఁద్రోచి
పరమశివుఁడు కేలు పట్టినప్పుడె,
చెలులు పెండ్లివేళఁ దెలియఁగల్గిరి గౌరి
భాగ్యగరిమ యెంతపాటి దనుచు. ౪౩

(అణురాగుఁడు. ౧—౬.౯)

తే. వింధ్యగిరిమీఁద వేసవివేళఁ దగులు
కాఱుచిచ్చుల పొగలవికాని, కావు
వానకాలంపు నూతనాభ్రమ్ము; లూరి
డిల్లియుండుము మగఁడూరలేనిదాన! ౪౪

(వద్ధావహి? అనురాగుఁడు ౧—౨౦)

ఆ. వెలితి పుట్టకెంత నిలుపుకోఁగలవో నా
కంత యిమ్ము ప్రేమ మదియ చాలు;
సొగసుకాఁడ! వలపు ముగిసినప్పటి వంత
లోర్చి యెల్ల వారు నుండలేరు! ౪౫

(ముగ్ధసీలుఁడు. ౧-౨౧)

తే. వలపు పలువురపైఁ గల్గువాని చెలిమి
కష్టపడి యైదుపూటలు గాంచినట్టి
వనిత యాఱవపూటకు వాయివిడువ
నేల? దండిగ నెల్లబ్బు మేలితిండి? ౪౬

(అలయుఁడు. ౧-౨౨)

ఆ. ఱెప్ప వాల్పకుండఁ బ్రియుఁడు నాయంగంబు
లందు దేని దేని నరయుచుండు
దాని దాని నెల్లఁ దవిలి మూయుదుఁగాని
యతఁడు చూడవలయుననియె వలతు! ౪౭

(వసంతకుఁడు. వసలకుఁడు? ౧-౨౩)

ఆ. మగని తప్పువనుల మనసెంత నొగిలినఁ
గాని వాని మీఁది దానియలుక
సడలి కాఱిపోవఁ దొడఁగెను, బిడికిటఁ
బట్టుకొన్న యిసుక పగిదిఁ, జూడు? ౪౮

(మొత్తాహాలుఁడు. పవులిస్యుఁడు? ౧ ౨౪)

క. చిలుకలచాలదె కను గొం
వుగా ణె! లలితగ్రీతి దిగియెడిని నేలకు, ని
మ్ముల గగనలక్ష్మి మెడఁ బ
చ్చల కెంపులకంటె తప్పి జాఱెడు ననఁగన్. ౪౯

(౧—౨౫)

ఆ. బాధపెట్టలేదు పరదేశ వాసంబు
గాని పేదఱికముగాని నాకు;
కోరినట్టికోర్కె కూడక చెలికాండ్రు
వచ్చినట్లె పోవ నొచ్చె మనసు. ౫౦

(భీమవిక్రముఁడు. ౧—౨౬)

ఆ. పల్లెలందు గడ్డిపఱుపుల, వనమందు
కాఱుచిచ్చుసెగల, కాపు దొరకె;
పట్టణమునఁ జూడు! పాంథునిపైఁ జలి
కసిని దీర్చుకొనెడు కరణిఁ దోఁచు. ౫౧

(వినయాయితుఁడు. ౧—౨౭)

తే. పసపుసేళ్ళాడి దువ్వెన పండ్ల నడుమఁ
జిక్కుకొనియున్న మైలను జిన్నముల్లు
గ్రుచ్చి తీసెద; నెవ్వనికోర్కె పండఁ
జేయనున్నావు తెల్పవే చిన్నదాన? ౫౨

(మకరందుఁడు. ౧ ౮౦)

తే. ఈవు దాక్షిణ్యమునకయి యిటకువచ్చి
యున్న నింతటి సుఖమగుచుండు మాకు;
ఇంక మనసార నెవ్వరినేఁగి చూతు
వట్టివారల సుఖమెంతో యందకాఁడ! ౫౩

(ఆదివరాహపుఁరు. ౧-౭౫)

తే. కొట్టినొచ్చిన యొకచేయి వట్టియతఁడు
వేగ నూర్పులగాలిచే విసరఁబోవ,
నేమి చేయుదు! నవ్వుచు నేనువానిఁ
గౌఁగిలించితిఁ బెఱచేతఁ గంతమందు. ౫౪

(పహాయీ. ౧-౭౬)

తే. అలిగి పెడమోముఁబెట్టి నీవరుగుచున్నఁ
గాని మానిని! నీవెంటఁ గదలివచ్చు
మగని ప్రక్కన యున్నది మనసటంచుఁ
బులకరించిన నీవీఁపె తెలుపుచుండె. ౫౫

(రేవా. ౧-౭౭)

తే. ఊరడింపుల డిగఁబాఱియున్నఁగాని
యలుక యింకను మిగులుటఁ దెలుపఁగల్గె
లేమ, పతిచెంత నెవ్వరు లేనిచోటఁ
గూడ మరియాదనడతలతోడ మెలఁగి. ౫౬

(గామవుజ్జఁడు. ౧-౭౮)

ఆ. చేసియున్నయవియొ, చేయుచున్నవో, యింకఁ
జేయునవియొ, నీదు చెట్టలందు
సరిగఁ జెప్పుమేవి మఱచి పొమ్మనెదవు?
సొగసుకాఁడ! సిగ్గుదెగిన వాఁడ! ౫౭

(రేవా. ౧-౯౦)

తే॥ తమ ప్రభుత్వంబు నెఱపక, దాసులవలె
నలిగినప్పుడెల్ల నోదార్పఁ గలుగువారె
ప్రీతి పాత్రులు సతులకు; లాఁతివారు
పట్టిభర్తలు-తరముగానట్టి వారు. ౫౮

(మాధవి. శాలకుఁడు? ౧-౯౧)

ఆ. ఆసదీఱనింక సతిని జూడఁగవలె
నక్త! యొక్కనిముసమపుడుగన్నఁ
గనుల దప్పియైనఁ గడవదు, కలలోన
దాహమెత్తి నీరుదాఁగినట్లు. ౫౯

(వజ్జఁడు. ౧-౯౩)

ఆ. ఉన్నయన్నినాళ్ళు నొక సొమ్ముగానుండి
సజ్జనుఁడు వదలిచనిన చోటు,
పెద్దమఱ్ఱిమ్రాను పెల్లగించిన వేళఁ
బట్టెటూరి పక్కబయలుఁ బోలు. ౬౦

(హారకుంతుఁడు. ౧-౯౪)

ఆ. మావిచివురు మేచె; మద్యంబు మూర్కొనె;
మలయమారుతంపుఁ జలువ దాఁకె;
ఇంతెయయ్యెఁ బసులె యెక్కువై ననువీడి
యేగె నత్త! యెవరికెవరు వలయు? ౬౧

(కొంతక్షురుఁడు. స్థిరసాహసుఁడు? ౧—౯౭)

ఆ. తనవి దీఱకుండఁ గనుఁగొనఁదగి యుండి,
మనసు మనసుగలిసి, మంచి తనము
నూని, సుఖము దుఃఖ మొకటిగ మనువారి
పొందుగనుట పెద్దపున్నెమిలను. ౬౨

(వజ్జుఁడు ౧—౯౯)

ఆ. ఎవరికెవరు గూర్తు రిలను వారికి వారు
నోంచినను సుఖంబు నించఁగలరు;
దయితు గోటికాలు దగిలినఁగూడఁ బా
లిండ్లఁ జెలికిఁబులక లెగయుఁగాదె! ౬౩

(సిరిసత్తియుఁడు. ౧—౧౦౦)

తే. కొమ్మకొనపయి గూఁటిలోఁ గూర్కుచున్న
తనదు పిల్లలఁ గాఁపాడుపనియె తలఁచి,
మునిఁగి పోవుదునను భీతి గొనక, కాకి,
నెడతెడిని గంటె! చెట్టుపై వెల్లివెంట. ౬౪

(మాణుఁడు. ౨—౨)

క. చూడలేక యేడ్చుచును * గట్టు కడపటి
యిప్పపూలఁ జెదిపె యేఱుచున్న
దదిగో చూడు! చచ్చినట్టి చుట్టము నెమ్మొ
కలను వెదకునట్లు కాటినడుమ. ౬౫.

(సిరివలుఁడు. ౨-౪)

క. చిన్నవాఁగువడికిఁ జిక్కి కొట్టుకపోవు
పాడుగుకట్టెవోలె నడుమ నడుమఁ
దగులుకొనెదు; మనస! తప్పక యెవ్వఁడో
కడకు నిన్నుఁబట్టి కాల్చివైచు. ౬౬.

(మహాయేవుఁడు. ౨-౫)

తే. మగఁడు గోదావరీ తీరమార్గమందు
మలయఁగాఁజూచి కాఁపుకోడలు మిటారి,
కాలువెట్టిన బాఱుదుర్గమపుఁ జోట
నేటిలోనికిఁ బో దిగియెడిని గంటె? ౬౭.

(అవియకణుఁడు? అలికుఁడు. ౨-౭)

---

* ఇప్పపూలను ఏఱునెపమున నాచోటు సంకేతస్థానముగా నేర్పఱచుకొని యుండెడిది. పూలకాలమైపోయినది. అందుకై యేడ్పుట.

ఆ. నేఁడుగూడ మఱవనేరను నాపాద
ములకు మాటలేక మ్రొక్కియుండ,
కాలిబొటనవ్రేల గట్టిగా వాని పై
న్నెఱులఁ జుట్టి యీడ్చు పరమ సుఖము. ౧౮

(భమరుఁడు. ౨—౮)

క. కలఁగవు కమలంబులు; హం
సలుగదలవు; చూడవమ్మ చక్కఁగ నెవరో
తలకిందుగ నాకాశము
నిలిపిన వారత్తె! చెఱువు నీళులలోనన్. ౧౯

(మియంకుఁడు ౨-౧౦)

ఆ. వలసమాట యెవఁడు తెలిపెనో వెఱుఁగనే,
వానిమనసు పాడుగాను! నేఁడు
విన్నమొదలు వినము గొన్నట్లు కోడలి
యవయవంబులెల్ల నవయసాఁగె. ౨౦

(మియంకుఁడు. ౨-౧౧)

క. 'బాలుండింకను మా గో
పాలుం' డనుచును యశోద పల్కవిని, విద
గ్ధాలోకమ్ములఁ గృష్ణుఁ
డాలించుచు సద్దులేక నవ్విరి వ్రేతల్! ౨౧

(విధివిగ్రహుఁడు. ౨-౧౨)

ఆ. తోడిగొల్ల పడఁతు లాడు నాట్యము మెచ్చి
నెపముతోడఁ జెంత నిలిచి, జాణ
యొక్క వ్రేత, వారి చెక్కుటద్దములందు
మొలచు కృష్ణనీడ ముద్దుగొనియె! ౭౨

(గువరుఁడు? ౨–౧౪)

తే. దరుల నిండఁగ నొండొంటఁ దవిలి, దిశల
నలముకొనియున్న మేఘమండలము మరల
విచ్చుకొని పోవఁగంటిరే! వింధ్యశిఖరి
గవుసెనను దీయుచుండెడు కరణిఁ దోఁచె. ౭౩

(కమలుఁడు. ౨–౧౫)

ఆ. చెంచుమగలు ముదముచేఁ జూచుచున్నారు
పిండ్లసూని శిఖరవీధి నిలిచి,
మత్తగజములట్లు క్రొత్తమేఘంబులు
ప్రాఁకుచున్న వింధ్య పర్వతమును. ౭౪

(హాలికుఁడు. ౨–౧౬)

ఆ. కాఱుచిచ్చుపొగలఁ గాఱ్కొన్న వింధ్యంబు
పొలిచె ధవళమేఘ పూర్ణమగుచు,
కడలిఁ దఱచువేళఁ గ్రమ్మిన పాలతుం
పురులనిండు చక్రధరుఁడు వోలె. ౭౫

(హాలుఁడు. ౨–౧౭)

ఆ. చుట్టములు నశింపఁ జూచి యేడ్చుచు నున్నఁ
బరమ పీఱుఁడనుచుఁ దరుణచోర
వరుని వలచిచూచెఁ జెలఁగొన్న వాల్గంటి!
గుణము నెవరు మెచ్చుకొననివారు? ౭౬

(హాలుఁడు. ౨-౧౮)

ఆ. చెంచు మగువయింటి చెంగటఁ జెక్కిన
మగనిపెద్దవింటఁ దెగిన చిఱుగు
పొట్టు మింటికెగిరి పోయెడు సుడిగాలి;
దాని భాగ్యగుణ పతాక యనఁగ! * ౭౭

(హాలుఁడు. ౨-౨౦)

తే. క్రొవ్వియేన్గులు రాయుచెక్కుల మదంబు
గ్రమ్మి మాసిన కానుగుఁ గొమ్మలపుడు
చూచి, పుట్టింటి నుండి వచ్చు నడిత్రోవఁ
జెంచిత యెఱింగె 'మగఁడు గతించె'ననుచు ♦

(గంధరాయఁడు. ౨-౨౧)

---

* వలపు మక్కువయెక్కువై దౌర్బల్యముచే మగఁడిదివఱకుఁ దానుపయోగించుచుండిన పెద్దవింటిని మోయలేక చెక్కి సన్నబఱిచెను. అదే చెంచిత సౌభాగ్యము దెల్పును.

♦ మగఁడు బ్రతికియుండినచో నాచోటికి ఇంతనిర్భయముగా ఏనుగులు రావని యది యెఱుఁగును.

క. తొలుకాన్పువేళఁ గల నొ
ప్పులు పడఁగాలేక ముగుద, 'పోఁడు! మగనిమా
టలు చాలునింక నా'కని
పలుకుచు నవ్వించె నచటి వారలనెల్లన్. ౭౯

(అణురాయఁడు ౨—౨౩)

ఆ. అత్త! మనుజజాతులందు వంచనలేని
వలపు లెందులేవు తలఁచిచూడ;
ఉండెనేని పాసియుండు వారెవ్వరు?
పాసియున్న నెవరు బ్రదుకఁగలరు? ౮౦

(రాముఁడు. ౨—౨౪)

తే. దానిపై నీకువలపు; నీపైన నాకు;
నిన్ను నదియొల్ల; దొల్లవు నన్ను నీవు!
చిన్నవాఁడవు నీకేమిచెప్పఁ! బ్రేమ
పలు వికారములనియెడు పలుకు నిజము. ౮౧

(ఉజ్జయుఁడు. ౨—౨౬)

క. చెలికత్తెలు కడు జాణలు;
వలపులు తలమున్కలగును వానికి; నే ని
గ్గుల దాన; నింక నా పద
ముల లత్తుకవన్నె లేల పూసెదు? పోవే! ౮౨

(౨—౨౭)

క. సురభి సమీరాహత బం
భరనాదము నిండు నడవిఁ బాంథుల మనముల్
కరఁగఁగఁ బాడుచు నున్నది
చిరవిరహాప్తుఁ బాట గొల్లచిన్నది కంటే! ౮౩

(సాలియుఁడు. ౨-౨౮)

క. వలదన్నను భర్త పదం
బులుగొని యిల్లాలు సంజపొద్దున నింకన్
వెలుఁగుండఁగానె కడిగెడుఁ,
దలఁపెఱిఁగి యతండు నవ్వఁ దానును నగుచున్.

(హాలుఁడు. ౨-౩౦)

ఆ. పిలువనిండు దాని పేరుపెట్టియె నన్ను;
చెప్పి ఫలములేదు చెలియలార!
అతని మీరలేమి యాడకుఁ; డెందైన
నొక్కమనసుతోడ నున్నఁజాలు. ౮౫

(కుసుమరాయఁడు. సోమరాజు? ౨—౩౧)

తే. కనుల రూపంబు, తాఁకుడు తనువునందు,
చెవుల వలపులమాటలు, చిత్తమందు
చిత్తమును నాఁటినట్లు నిల్చినవి; దైవ
మిందు మమ్మోడఁబాపిన దేమి చెపుమ? ౮౬

(బమ్హగతి. ౨—౩౨)

ఆ. కనులు మూసికొనుచుఁ గాంతుఁడు తనచెంతఁ
జేరినట్లు తలఁచి సెజ్జమీఁద,
కలికి, సడలినట్టి గాజుల కేలు సా
రించి తన్నె కౌఁగిలించుకొనియె! ౮౭

[బమ్మగతి? ౨-౩౩]

ఆ. లోభివాని చేతిలో సిరి యెంతగా
వెలయుచున్న సుంత ఫలములేదు;
తెరువు నడుచువేళఁ గఱకు వేసవి యెండ
మాఁడు వానికిఁ దననీడవోలె. ౮౮

(కుందపుత్త్రుఁడు. ఉజ్జయుఁడు? ౨-౩౬)

ఆ. అదిరె డెడమకన్ను! యందుకు ఫలముగా
నిపుడు ప్రియుఁడు వచ్చునేని యిటకు,
కోర్కిదీఱునట్లు కుడికన్నుమూసి నీ
తోన చాలసేపు వానిఁజూతు! ౮౯

(సత్రిహత్థి. ౨-౩౭)

ఆ. వేఱు వేఱు పువులసారంబు చవిచూడఁ
దలఁచి గండుఁదేఁటి మలయుచెల్ల,
దాని తప్పటంచుఁ దలఁపకు, తేనెలు
లేని కుసుమములది గాని, చెలియ! ౯౦

(అణురాయుఁడు. ౨-౩౯)

ఆ. ఏడ్వఁగల్గుదాఁక నేడ్చెను; మేను కృ
శింపఁగల్గుదాఁకఁ జెడి కృశించె;
ఉసురు గల్గుదాఁక నూర్చె నిట్టూర్పులా
బిడ్డ, నీదువలపు వెట్టఁబట్టి. ౯౦

(వెరసత్తి. ౨-౪౧)

క. సమసుఖ దుఃఖులగుచుఁ, గా
లము గడచిన కొలఁదిఁ బ్రేమ లావుగ మను నా
లు మగలలో నొక్కరు
సమసిన నదిబ్రదుకు, బ్రదుకు చావితరులకున్

(వంతరంకుఁడు? ౨-౪౨)

తే. ఎలచివురుతోడఁ బ్రస్థాన కలశమందు
మొదటి మామిడి పువుగుత్తి ముడిచినాను;
అడలి యేడ్వకు కూఁతుర! అదియు నీదు
ప్రియుని పరదేశయాత్ర వారింపఁగలదు * ౯౨

(వంతరంకుఁడు. ౨ ౪౩)

* మామిడిపూవు చూచినతోడనే వసంతము వచ్చెనని ప్రయా
ణము మానుకొనునని భావము.

ఆ. సందుచూచి చెలియలందఱుఁ జేరి నా
మనసునందు బలిమిఁ జొనిపినట్టి
యలుక ప్రియునిజూచి నప్పుడ నిలువక
మాయమయ్యె, దొంగమగని కరణి. ౯౩

(వలాయిచ్చుఁడు. ౫—౪౪)

ఆ. మనసునందు వలపు మాయుటఁజేసి కాఁ
బట్టుకుండ నొక్కపట్టునందు
నిలువకయ చలించు నీ యరచూడ్కులు
వెల్లడించుఁగదర యుల్లమెల్ల! ౯౪

(విజయగయి, ౫—౪౬)

ఆ. నిదురవడికిఁ జొక్కి కుదుట నిల్వక కన్నుఁ
గోనలందు నిడ్డుకొనుచుఁ బాప
లలయు వాలుగంటి యరగంటి చూడ్కుల
యుదులు మదనుఁడైన నోర్వఁగలఁడె? ౯౫

(హాలుఁడు. ౫-౪౮)

ఆ. విడువరాని వలపుముడి నెట్టులెట్టులో
ప్రాణమొకటి యుండఁబట్టి యుంటి;
పాడు మనస! యింకపయినైనఁ జాలింపు;
మెవరియందుఁ దగిలి నవయ వలదు! ౯౬

[అవజ్ఞాంగుఁడు. ౫-౪౯]

ఆ. అర్కమండలమున సకలంకమౌ చంద్ర
మండలంబు సొచ్చియుండు పగిది,
నెవని కౌస్తుభమునఁ దవులును లచ్చి నె
మ్మొగము, వానికీరు మ్రొక్కులిడుఁడు! ౯౭

[నిష్కలంకుఁడు. ౨-౫౧]

ఆ. ఓర్వరాని పతివియోగంపు అంపము
చీల్చుచున్నదాని చిత్తమునకు,
కంటె! యురముమీఁదఁ గాటుక కన్నీరు
కాఱుచుండెఁ గోలఁతదారమట్లు! ౯౮

[సాహిల్లుఁడు. ౨-౫౩]

ఆ. తగినచోటు గాదు దాఁచుటకిది; యేల
సాహసంబుఁ జేయఁజనెదు? కొడుక!
ఇందు దాఁచినట్టి హృదయంబులేమి చే
సినను మఱలినిన్నుఁ జేరరావు! ౯౯

[సాహిల్లుఁడు. ౨-౫౮]

తే॥ వలపు విఱుగుడు తెలుఁగవు; వచ్చి 'సన్న
గిల్లితదియేల?' యని యడిగెదవు నగుచు;
చపల చిత్తముగల ప్రియ జనులు నీకుఁ
జిక్కినప్పుడు బదులు వచింతునోయి! ౧౦౦

[౨-౫౭]

౧. వెలుఁగుమాటకూడఁ జెప్పని వెట్టిక వేని
కొఱకు నాఁడు నిన్నుఁ బట్టియుంటి
నట్టి, లీనదౌ మాఁడు మాసౌఖ్యములు,! ప్రాణ
ములకె సందియంబు పుట్టెనిపుడు! ౧౧౧

(దేవుఁడు. ౨— ౫౮)

౨. నీళ్ళకోన్న చేరఁగ బలిమి నీళ్ళుకపోవ
నడుచుదాన! మెల్లనడచి పొమ్ము!
స్తనభారంబు మోయఁజాలని లేఁగౌను
విఱుగనయియు నింత నెఱవ నకటు! ౧౧౨

(గుణాఢ్యుఁడు. ౨—౬౦)

౩. కోళ్ళు పలికించి చిన్నగ నీళ్ళుద్రాఁగు
మన్నవాఁడదె తెరువరి కన్నులెత్తి;
అక్కె చలిపందిరిని గాచు నతివకూడ
నన్నన ధారనింకను సన్నగించు! ౧౧౩

(భాడ్డయుఁడు. ౨—౬౧)

౪. భిక్షుకుఁడు నాభిసిక్షించుచుండఁగా
నదియు వాని మోము నరయుచుండె;
అతనిచేతి చిప్ప నామచేతులఁ తట్టఁ
గాకులేటి తినుచుఁగాకు చేసె! ౧౧౪

(నసిరాయఁడు. ౨—౬౨)

తే. ఎవని వదలిన జీవంబు నవసి చనునో
యతని నపరాధినయ్యు నోదార్పవలయు;
ఊరు గాలుచుఁ బొలివోవు చున్నఁగాని
యగ్గినొల్లని వారెవ్వ రతివ! చెప్పుము? ౧౦౫

(రోహి. ౨—౬౫)

తే. సోఁగకన్నుల నెవ్వనిజూతు? మెవని
తోడ మొఱవెట్టుదుము సుఖదుఃఖములను?
ఎవరితో నవ్వులాడుదు? మెందుఁగన్నఁ
బామరులు నిండియున్న యీపాడుకొంప. ౧౦౬

(మేహణాయుఁడు. ౨-౭౮)

ఆ. పత్తిచేను దున్నవలసి మంచిదినాన
మడక పూజచేయఁ దొడఁగి నపుడు,
కోర్కులాత్మ గుబులుకొన గడగడమని
వడఁక దొడఁగెఁ గాఁపు చెడిపె కేలు. ౧౦౭

(కపిలుఁడు. ౨-౭౫)

ఆ. నలువలఁకులఁ జీఁకటులు గ్రమ్మ పెనుమత్తి
మాగ్రినియాకు లెవ్వరైనఁ గోసి
కొండురనుచుఁ జెడిపెలందఱు వానిపై
నిండఁ జల్లినారు పిండిగలిపి. * ౧౦౮

(అహారాయఁడు ౨-౭౭)

---

* కాకులు మొదలగు పక్షులు కట్టివేసిన వసుకొని పోయక వదలుదురని భావము.

ఆ. సొగసులీను దయిత మొగమును జూచుచుం
డది యమూల్య సౌఖ్యమట్టులుండె;
పొలతి యుండుపల్లె పొలిమేరం జూచినం
జాలుం; గన్నుదోయి చల్లబడును. ౧౦౯

(౩ ౬౯)

ఆ. ప్రీతి పాత్రమైన పెండ్లాము నచ్చిన
యింటిపాడు నూచి యేడ్వలేక,
చనండు పొలమువిడిచి పనిలేక యున్నాండు
పామరుండు కాంపురాండు కంటె! ౧౧౦

(పుండరీయుండు. ౩ · ౬౯)

తే. పూరికొట్టము పెద్దగాడ్పునకుం జెదరి
లోన దిగువాన నీళుల నానకుండం,
గంటె! గోడపై వ్రాసిన గడువుదినముం *
చెరుంలక్కముపెట్టి ప్రోచెడిని గృహిణి. ౧౧౧

(జయసేనుండు. ౩—౭౦)

* మగండు పరదేశమునకు పోవునప్పు డిన్నవనాండు వచ్చెదన ని చెప్పిన దినము.

ఆ. ఇంటికాఁపు పెద్దయెనుఁబోతు నచ్చినఁ
దాని మోసికొనుచు దాని గంట
సరముఁ, దిరిగి తిరిగి సంతలన్నియుఁ, దున
కమ్మవారి దేవళమ్ము జేర్చె. * ౧౧౨

(నచ్చసాని. ౨—౭౨)

తే. మత్తగజ కుంభములఁ జిక్కు ముత్తియముల
తొడవులను దాల్చు నవతుల నడుముఁజూడు!
నెమలి యీఁకల సొమ్ములు నెత్తిఁ జిక్కఁ
బొగరుగాని పోవుచున్నదా బోయపడుచు! ◆

(పోటిసుఁసు. ౨—౭౫)

క. వంకరచూపులఁ జూచుచు
వంకర పల్కులను బల్కి, వంకర నడతల్
వంకర నవ్వులు గలుగు శ
శాంకముఖులవలపు పుణ్యసాధ్యము కొడుకా!

(నవ్వసాని. ౨—౭౮)

---

* దానివంటి దింకొకటి కొనవలయునని చూచినను దొరకక వేసరిరని భావము.

◆ తన్ను పెండ్లాడుటకు ముందు ఏనుగులను జంపుచున్న వాఁడి పుడు నెమళ్ళను జంపి బ్రతుక వలసిన స్థితికి వచ్చెను. చూ. ౭౬ వ పద్యపు టీక.

ఆ. ఇచ్చకొలఁదిఁ దిరుగుమింక; బైరాగి! గో
దావరీ తటమున దట్టమైన
పొదలఁజేరి యొక్క పొగ్గైన సింగమా
కుక్కపోతునిప్పుడె కూల్చిచంపె * ౧౧౫

(౨ ౬౫)

తే. గాలిఁగదలిన చెవిమీఁది కలువనుండి
కంటరాలిన పుప్పొడిఁ గడుకు నాఁడు
నప్పుడాశలు దీఱ ముద్దాడు భాగ్య
శాలివెవఁడుర నీవు నిర్ఝరులలోన? ౧౧౬

(పాలితుఁడు. ౨-౭౬)

ఆ. నేను మాలిఁగాను; నీవును బ్రియుఁడవు
గావు; మనకు నిందుఁ గార్యమేమి?
కాని, యదినశించుఁ; గలుగు నీకపకీర్తి;
దానఁ జేయవలసె ధర్మబోధ. ౧౧౭

([illegible] ౨-౭౭)

---

* అక్కడ సింహమున్నది పోవలదని బెదరించు మాట.

ఆ. ఎంతసాముచేసె నీతిలకం బౌర!
నెలఁత మొగమునుండి నీదు మొగము,
నీదు మొగమునుండి నాదు పాదములుఁ జే
సేత మార్చుకొన్నరీతిఁ జేరె! ౧౧౯

(హాలుఁడు. ౨-౭౯)

తే. చెవిని సొమ్ముగ నేరేటి చివురుఁజెరివి
కాఁపుఁ గొమరుఁడు వీథిలోఁ గడచిపోవఁ
గంటె! నలుపెక్కఁ గనులు నగంబుమాసి
కాంచు చామనచాయ వాల్గంటి మొగము *

(౨-౮౦)

ఆ. నీవుదప్ప నోరులు నేరరు చేఁదు మా
టలను మెతువుగాఁగఁ బలుక, దూతి!
దురద గోఁకునపుడు తోల్తెల్లఁ బడకుండఁ
గార్యమెల్లఁ దీర్పఁగలవు సుమ్ము! ౧౨౦

(ఆహావసత్తి. ౨-౮౧)

---

* నేరేటిమ్రానివద్ద సంకేతస్థానమేర్పఱుచుకొని యున్న వేళకు సరిగ కారణాంతరములచేఁ దానుబోలేక నిలువఁగా, నది సూచించుచు కాఁపుకొడుకు నేరేటి చివురు ధరించి దాని కనులఁ బడెడునట్లు సంచరించెను. ఇట్లారయునేయని దాని మొగము నల్లబడెను.

తే. నీదుమదిలోన వేవురు నెలఁతలుంట
నిలువఁగాఁ జోటుచాలక వెలఁది యిపుడు
అనుదినము నొంచుపనిలేక యందకాఁడ!
సన్న నా మేనినింకను సన్నవఱచు. ౧౨౧

(హాలుఁడు. ౨–౮౨)

క. నిముసంబైనను నా హృద
యము విడిచనదెల్ల వేళలందును బలు తా
పము వెట్టుచు, దాఁచిన పా
పమునఁగలుగు నళుకువోలె, భామిని యకటా!

(హాలుఁడు. ౨–౮౩)

ఆ. ఊరకేల నన్ను నోదార్చెదవు? కౌఁగి
లించికొనుము, కినుకలేదు నాకు;
వెఱ్ఱివాఁడ! నీకు వెతఁబెట్టునేని యీ
మానమైన నాకుఁబూననేల? ౧౨౩

(మియాంగుఁడు. ౨–౮౪)

క. అలిగిన సజ్జనులగు వా
రల మనసులుఁబోలె, నీశరత్కాలమునన్
వెలుపల వేఁడిగలిగి లో
పలఁ జలువలనొప్పఁ గంటివా పెనుఁగొలఁకుల్!

(విగ్గహరాయుఁడు. ౨–౮౬)

తే. "వాఁడు వచ్చిన నేమి మాటాడవలెనొ?
యేమి సేయంగ వలయునో? యెట్టులగునొ?"
యనుచుఁ దొలువాల్కి సాహసమునకుఁ గడఁగు
నతివ హృదయంబు గడగడమని వడంకె. ౧౨౫

(౨-౮౭)

ఆ. పాదపతనవేళఁ బాంజేల కొంగ్లలోఁ
జిక్కుకొన్న ప్రియుని చికురములను
వెలఁది మెల్లమెల్ల విడిపించుటయె 'యల్క
కరఁగి పోయె' ననుచు నెఱుకపఱిచె. ౧౨౬

(అణంగుఁడు. ౨-౮౮)

క. తడఁబడు పల్కులు, కంపిం
చెడు మోవియు, నెఱ్ఱవాఱు చెక్కిళ్ళును నై
పడఁతి, 'ననుఁదాకవలద'ని
యుడుగని రోసమునఁ దొలఁగుచుండుట దలతుఁ.

(౨-౯౨)

ఆ. వానిమీఁదఁబడియె వనిత గోదావరి
జాఱు రేవు దిగెడు సాకువెట్టి;
కనికరమునఁ దప్ప కానరాదని వాఁడు
గట్టిగాఁగ దానిఁ గౌఁగిలించె. ౧౨౭

(౨-౯౩)

ఆ. ఈవు చేతులార నిచ్చినదని ప్రోఁచి
పూలసరము తావిపోయియున్న
నింతి దాల్చుచున్న దింకను, వ్రతపూజ
ముగియ నూరి వేల్పు బొమ్మవోలె. ౧౨౯

(౨–౯౪)

ఆ. ఎరవు తెచ్చుకొన్న తెలుఁగున వసముగా
కుండఁ జెడిన యిట్టి యొడలుగలిగి,
అమ్మ! తప్పులెన్ని యతఁడు చేసిన నెట్టు
లలుగనేర్తు నవ్వులాటకైన! ౧౩౦

[పావచ్ఛీలుఁడు. ౨–౯౫]

ఆ. ఊరినిండ వయసువారు; ప్రాయము; ముదు
సలి మగండు; నవవసంత వేళ;
ప్రేఁతపడినకల్లు చేతనున్నది! యింకఁ
జెడక చావఁగలమె? చెప్పవమ్మ! ౧౩౧

(హాలుఁడు. ౨–౯౭)

క. నీమాటలన్నియును నే
వేమఱుఁ జెప్పినను సరిగ వినలేదనుచున్
గామిని నాచేఁ జెప్పిన
దేమఱి చెప్పించుచుండు నెన్నియొ మాటల్

(సురహివేసుఁడు. ౨–౯౮)

ఆ. కలికి మంచితనముఁ జెలిమియు నుప్పొంగి
యెల్లరెఱుఁగ నిన్ను నెట్లు సూచె,
నట్లె యొరులఁగూడ నది చూచుచుండును
వినుము, గుట్టుదాఁచిపెట్టుకొఱకు. ౧౩౩

(మణిరాయఁడు. ౨—౯౯)

ఆ. 'ముద్దుఁగొడుకు మొదట మొలచిన పలుదోయి
గొఱికి కొఱికి కాటువఱిచె నిదిగో!
రేఁగుపండుఁ గంటిరే!' యని పెండ్లాము
నగుచుఁ దెచ్చిపెట్టె మగనిచేత. ౧౩౪

(హారితవృఁడు. ౨—౧౦౦)

తే. ఒకరు సెప్పెడుమాట లట్లుండనిమ్ము;
నీదు హృదయంబె యిచ్చోట నీకు సాక్షి;
అలిగి చీవాట్లు పెట్టుటకైనఁ దగిన
యంత నెయ్యంబులేదు నాయందు నీకు! ౧౩౫

(వాహావృఁడు. ౩—౧)

ఆ. ఇచ్చుకోలఁదిఁ బరువులెత్తెదు; దుర్లభుఁ
డైనవాని కొఱకు నాసగొనెదు;
ఆకసంపుఁ ద్రోవలందుఁ దారాడుచుఁ
బాడుమనస! విఱిగి పడెద వెపుడో! ౧౩౬

(పవరసేణుఁడు ౩—౨)

ఆ. అద్దమందు నీడ యంటునన్నెవ్వని
యాత్మనారుల వగపు లంటుకొనవొ,
యట్టివానితోడ నెట్టు సెప్పుదు నత్త?
మనసు వ్రక్కలయిన మానెఁగాని! ౧౩౭

(రాయవగ్గఁడు. ౩-౪)

ఆ. పథికగృహిణి వంగి పైచునప్పుడు జాఱి
పడిన చేతికడెము నడుమ నిలిచి
యున్న యన్నపిండములు పన్నినదంచుఁ
గాకి యదిగొ చూడు! తాఁకవెఱచు. ౧౩౮

(భోజయుఁడు. ౩-౫)

క. గడువు సమీపించినఁ బని
చెడునోయని వెఱచి మిగులఁ జెలికత్తియ లి
ప్పుడు గోడమీఁది గీఁతలు *
తుడిచెద రొకరెండుమూఁడు దొంగఱికమునన్.

(ఘృణ్యభోజయుఁడు. ౩-౬)

---

* ప్రియుఁడూరు విడిచి యున్నదినములైనవని గుర్తులకు గోడమీఁద వ్రాసికొన్న గీఁతలు.

ఆ. నీదు మోముతోడ నిండుపున్నమనాఁటి
చందురుండు పోలఁ జాలఁడనుచు,
వేఱు తెఱఁగు గూర్పఁగోరి పోలె, విధాత
వాని ద్రుంచుచున్నవాఁడు; చెలియ! ౧౮౦

(రామమూర్తి. ౩—౭)

తే. తళుకు వెడవెడ చూపులఁ బొలుచుచుండు
కలికి నెమ్మోము మఱునాఁడు గాంచినపుడు
గలుగునంతటి సౌఖ్యంబు గాదు మదికిఁ
దలఁపఁ దొలునాఁటి వలపులచెలిమిఁగూడ.

(భానుమూర్తి. ౩—౯)

క. ఎదురుపడి, ముందునకుఁ జని,
పదపడి వెనుదిరిగి, ప్రియుఁడు పఱపిన మోహా
న్మదదృష్టులె మాపాలికి
మదనశరము; లెవ్వరెట్లు మదిని దలఁచినన్. *

(వామవరాయఁడు. ౩-౧౦)

---

* 'మన్మథ బాణములనఁగా నెట్టివి?' అని యెవతెయో ముగుద ప్రశ్నింపఁగా నొక ప్రౌఢ యిచ్చిన ప్రత్యుత్తరము యిది. చూ. వ్యా.

ఆ. చందురుండు మోముసాటియగా; నంజలి
మోవితీయ మమృతమునకు సాటి;
కురులువట్టి తమిని గొసరికైకొనియెడు
సకియముద్దు కేమిసాటి? చెపుమ. ౧౪౩

(వాహవరాయఁడు. ౩-౧౩)

ఆ. కోరినట్టికోర్కి కూడివచ్చినవేళ
గుణము దోషమెంచుకొనుచు నందు
ఊఱక తడవు చూచుచుండెడు మనుజుండు
కడకుఁ జెఱుచుకొనును గార్యమెల్ల. ౧౪౪

(మాణయిందుఁడు. ౩-౧౪)

క. తీపుసుమీ నీకన్నను
నాప్రాణమె నాకు; నిను వినా నిలువంగా
నోపదది; కాన బాలక!
కోపము వలదంచు వేఁడికొనియెద నిన్నున్!

(హాలుఁడు. ౩-౧౫)

ఆ. ఎట్టిచోటఁగాని యెట్టివేళను గాని
కీడు గలిగినపుడు, గోడమీఁది
బొమ్మవోలె, పెడమొగమ్ము పెట్టని వాని
చెలిమి చేయవలయుఁ జేసికొన్న. ౧౪౬

(పాలితుఁడు. ౩-౧౬)

ఆ. నాతి మొదటితూరి నదిచెంతఁ బొదరింట
నడత చెడుటఁజూచి, కడుఁగలంగి
పోలెఁ, బులుగు లెగిరి పోవుచో నవిగో! హా!
హా! యటంచు ఱెక్కలార్చి యఱచు! ౧౪౭

(అర్ధరాయఁడు 3—౧౮)

ఆ. చిన్నవాఁడ! నిజము చెప్పెద వినుము; వ
సంతమాసమున కసాధ్యమేది?
మూరుకొనియు నెఱ్ఱగోరంట లింతైన
దారి తప్పలేదు దాని నడత! ౧౪౮

(దేవరాయఁడు 3-౧౯)

ఆ. సకియ యింటితడిక సందులలో నెల్ల
బెళుకుఁగనులు వరుసఁబెట్టి కనుచు,
నీవు త్రోవఁబట్టి పోవఁ, బంజరమందు
పక్షివోలెఁ, గానవచ్చె నప్పుడు. ౧౪౯

(అరికేసరి. 3—౨౦)

ఆ. ఇంటి తడికమీఁద నెదమోపి, వివశమౌ
తనువు బొటనవ్రేళ్ళకొనల నిలిపి,
వనిత యెంతచూచినను నీవు గానరా
వేని యేమిచేయు నింకఁ జెప్పుమ? ౧౫౦

(బంహూరి. 3—౨౧)

ఆ. దయితుఁ దలఁచి వెల్లియయి పొంగి పొరలెడు
బాష్పధార జాఱిపడునో యనుచు
వెఱచి గొంతు మలఁచి తెరువరి యిల్లాలు
దివ్వె దెచ్చియిచ్చు తెఱఁగు గంటె! ౧౫౧

(ఒంహాయారి. 3—౨౨)

క. తులువలు వలవదు; సాదులు
వలవదు; మాకెప్పుడు నడిమివారలె మే; లా
తులువలను జూచినను, సా
దులఁ జూడకయున్న, నొక్క దుఃఖమొకలుగున్

(హాలుఁడు. 3—౨౪)

తే. కలికి! సాజంబుగా నిండుఁగనుల వానిఁ
జూచెదవుగాని క్రీఁగంటఁ జూడకమ్మ!
అతనిఁ జక్కఁగఁ జూచిన యట్టులగును;
సీవునొక ముగ్ధవనుచు మన్నింత్రు జనులు. ౧౫౩

(మయరందుఁడు. 3—౨౫)

తే. అలుకతోఁ బగలంతయుఁ బలుక కింటి
పనుల ముగియించి నాతప్పువలని శోక
మెంతయున్నను నాకాళ్ళ చెంత రేయి
చెలియ శయనించు తెఱఁగును దలఁతునిపుడు.

(విచ్ఛముఁడు 3—౨౬)

ఆ. సొగసుకాఁడ! నీదుమగువ సుశీలయై
మేము చెడిపెలగుటకేమి హేతు
వనెదవో! వచింతునా మఱి? నీవంటి
పసువమైన మగఁడు దొరకఁడెందు. ౧౫౫

(అణులచ్ఛి. 3–౨౮)

ఆ. ఆతఁడూరు గాలునప్పుడు నాచేఁజేత
మగువ! నీటికడవ మార్చుకొనఁగ,
ఇంటిలోని యాస్తియెల్లఁ గాలినఁగాని
మదికి సంతసంబె యొదవెఁ గదవె! ౧౫౬

(భేచ్ఛలుఁడు. 3–౨౯)

తే. ఆకులును గొమ్మలును లేక యడవి నడుమఁ
బొట్టిమోడుగ నెందైనఁ బుట్టవచ్చుఁ;
గాని, నరలోకమునఁ జేతఁ గానులేక,
రసికుఁడై, దాతయై, పుట్టరాదు చూవె! ౧౫౭

(అసమసాహసుఁడు. 3–30)

క. చనిరా చెలికత్తియ; లా
యనువగు పొదరింట్లు ప్రోడలై మిగిలెను;మా
కును గడచె వయసు; వేఱులు
తునిఁగి తెగియెఁ బ్రేమ; దానితోనే యింకన్?

(నిరుపముఁడు. 3–3౨)

క. ఎడఁబాటున విషమై యే
ర్పడు; చెంగటనున్న నమృతరసమై సుఖముల్
కడుఁగూర్చు; బ్రహ్మ రెండుఁ
దోడఁగి సరిఁగఁగలిపి చేసెనో యీచెలియన్?

(హాలుఁడు. ౩-౩౫)

ఆ. ఒకరినొకరు చూడకుండిన వేఱూఁతి
నిలిచియుండు గట్టివలపులైన,
కొడుక! కాలమేఁగుకొలఁది, దోసిటిలోని
నీరువోలె, మెల్ల జాఱిపోవు. ౧౬౦

(వహూరసుఁడు. ౩-౩౬)

ఆ. 'అమ్మ తేలుగుట్టె'నని చేతులను వీచు
చిన్నదానిఁబట్టి చెలులు జాణ
లదిగో! మగనికనుల యెదుటనే కొంచుఁ బో
యెదరు జారవైద్యు నిల్లు సేర! ౧౬౧

(మల్లసేనుఁడు. ౩-౩౭)

ఆ. దొరకకుండ నేఁడు దొరకిన చెంగావి
చీరగట్టి కాఁపువారి కోడ
లదిగో! చిన్నదయ్యు నడఁగక తిరిగెడు
విరివియైన యూరి వీధులందు! ౧౬౨

(మవుహుఁడు. ౩-౪౧)

క. దాతకు స్వాతంత్ర్యము, ప్రియ సుం
దరి కలుక, సమర్థపురుషునకు శాంతగుణం,
బెఱిఁగిన వానికిఁ బలుకుట,
యెఱుఁగని మొఱకునకు మౌనమే, శోభించున్

(సుందరుఁడు. 3–౪౩)

తే. వడఁకి చెమరించు వ్రేళ్ళకు వసముగాక
నిలిచినడవక జాఱు నీకలము తోడ
స్వస్తి శబ్దమె ముగియింపఁ జాలనైతి!
కమ్మనింకేమి వ్రాయంగఁగలను! చెలియ! ౧౬౪

(అంధుఁడు. 3–౪౪)

ఆ. ఐనదియును నష్టమై పోవు నరులకు
దైవకరుణ కొంత తప్పనేని;
ఏమిపనికిఁ దొడఁగిరేనియు మూలమే
కూడి కుదుర దిసుకగోడ పోలె. ౧౬౫

(అంధుఁడు. 3–౪౫)

ఆ. అత్త! నేను దానమాడుచునుండ నా
నీటుకాఁడు వచ్చి యోటిదిగువ,
పసపుచేదు నీరు పట్టి త్రావుచును నా
యుల్లమెల్లఁ గ్రోలె నొక్కమాఱు. ౧౬౬

(వోలపవుఁడు? 3–౪౬)

ఆ. చనిన యౌవనంబు వెనుకకు రాదు; జీ
వంబు చూడ శాశ్వతంబె కాదు;
ఒక్క నాఁడువోలె నొక్క నాఁడుండదు;
జనులకింత కటికతనము లేల? ౧౬౭

(హాలుఁడు. 3-౪౭)

ఆ. పుడమిఁ జెడ్డవారు గడియించు నాస్తికిఁ
బాత్రులెవ్వ రట్టివారె కాక?
వేఁపమ్రానఁ బండ్లు వెలసినఁ గాకులే
వచ్చి వానిఁదినఁగ వలయుఁ గాదె? ౧౬౮

(పాలితుఁడు. 3-౪౮)

ఆ. ఇలను సుజనులారుల కలుగనే యలుగరు;
అలిగిరేని చెడుగు దలఁప రాత్మ;
తలఁచిరేని వెలికిఁ బలుకఁబో; రొకవేళఁ
బలికిరేని సిగ్గుపడుదు రెపుడు. ౧౬౯

(అర్జునుఁడు. 3-౫౦)

తే. వలసినప్పుడు చేతిలోఁగలదె ధనము;
వ్యసనములఁ జెంత విడువనివాఁడె సఖుఁడు;
అమలగుణములు లోఁగొన్నయదియ రూపు;
వినితధర్మంబు వీడనియదియె తెలివి. ౧౭౦

(హాలుఁడు. 3-౫౧)

క. కనుపాపల నరమూయుచుఁ
గొనగన్నులఁ జూచుచుండు కోడలి తెఱఁగున్
గని, యజమానుఁడు వలద
న్నను, తెరువరి మందిరాంగణముననె విడిసెన్.

(సుందయ్యుఁడు. 3—౫౪)

క. పెనుగొండను బోలిన మను
జునినైనను రెండుపనులు చుల్కపఱుచుఁ; జే
యనిపని చెప్పుకొనుట, చే
సిన కార్యము నొరులతోడఁ జెప్పుకొనుటయున్.

(గోవిందస్వామి. 3—౫౫)

ఆ. తడిక సందులందు వెడలు నాకులతోడఁ
దరుణతతికి నాముదంపుఁ జెట్టు,
'ఇచటఁగాఁపుకోడ లింతింతలేసి పా
లిండ్లదున్న'దని వచించుఁ బోలె. ౧౭౩

(ఉద్ధవుఁడు. 3—౫౭)

ఆ. ఎండు మఱ్ఱిమ్రాని యండకుఁజేరి చ
ప్పట్లు చఱచి నగరి పాంథులపుడు,
తమ్ముఁజూచి బెదరి దానియాకుల పంక్తి
పగిదినున్న చిలుక లెగిరిపోవ. ౧౭౪

(అణులచ్ఛి. 3—౬౩)

క. తెలివియు గుణములుఁగల ని
ర్మల చరితులతోడి పగయు మంచిద; జన నిం
దలపాలగు నల్పులతోఁ
జెలిమి పొసంగినను మాకు సిగ్గుపొడమెడుఁగా.
(నవరసత్రి? ౩-౬౭)

ఆ. తరుణీ! నీమొగంబు దాఁకెడు సూర్యుని
జెఱఁగుపెట్టి యడ్డు సేయవలదు;
తామరయును నీదు మోమును దాఁకి యిం
దేది సుఖము వాని నెఱుఁగ నిమ్ము! ౧౭౬
(ణీలుఁడు. ౩-౬౯)

ఆ. ఏమి చెప్పనేర్తు నింతి చెల్వును? చూపు
దాని మేన నెందుఁదగులుకొన్న
నెడలిరాదు మరల, నడవఁజాలని పేద
గోవు బురదఁ జిక్కుకొన్నయట్లు! ౧౭౭
(పవ్వయ కుమారుఁడు. ౩-౭౧)

ఆ. నీటిమీఁదివ్రాఁత నిజము దుర్జనమైత్రి,
చేయుచుండఁగనె నశించుచుండు,
అదియె సజ్జనాళియందుఁ జల్పితిమేని
ఱాతఁగీచినట్టి గీత గాదె? ౧౭౮
(సరలుఁడు. ౩-౭౨)

ఆ. మరల నింతలోన తరలిపోవఁగ నీకు
నెటులుపుట్టె మనసు? కటికవాఁడ!
తెరలు తెరలుగాఁగఁ దిరిగినవివె చూడు
కురులు, నేఁడుగూడఁ గుదుయకొనవు! ౧౭౯

(సరలుఁడు. 3—౭3)

ఆ. మేము వేఁడుకొనిన మీఁద నల్కయొకింత
చల్లఁబడియెఁగాని, చాల నేఁడు
నీదు తప్పులను గణించుచు నిరుగేల
వ్రేళ్ళు చాలకుండ నలఁచి యోఁడ్చె. ౧౮౦

(విశ్వుఁడు. 3—౭౭)

ఆ. పండుమాట యుండనిండని దైవంబు
చేత; దాని కేమి చేయఁగలము?
ఇంత చెప్పనేల; మొండునకొకండుఁ
జవురువంటి చిపురు భువిని లేదు. ౧౮౧

(శివయోవుఁడు. 3—౭౯)

క. అనవరత బాష్పధారలు
కనుఁగడవలఁ బొరఁగు చుండఁగా నదిగో మా
నిని, చెక్కులఁదోఁచిన చం
దురునిమచ్చను గడుగుచిత్తిఁ దోఁచెడుఁ గంటే!

(వినయరాయుఁడు. 3—౮౦)

ఆ. వేఱుపూలసరులు వేయింటిలో విర
జాజియున్న దాని సౌరభంబు
పోదు సుమ్ము; సాదుపూవిది; దీని నె
త్తావి గుబులుకొను విధంబె వేఱు! ౧౮౩

(వియపఱుఁడు. ౩-౮౧)

ఆ. మానవంతుఁడైన వాని మనం బంత్య
దశలఁగూడ నున్నతంబె యగును;
మునిఁగి పోవువేళలను సూర్యకిరణముల్
మీఁది ప్రక్కఁగాదె మెఱయుచుండు! ౧౮౪

(మావురాయుఁడు. 3-౮౪)

ఆ. తెలిసి చని తమంతఁదిని త్రాఁగవలసిన
వడవిగడ్డి మఱియు నడవినీరు;
అట్టులయ్యు వలపు లామరణాంతము
లేళ్ళ కిట్టులకుఁ జలింప వవుర! ౧౮౫

(అవణాయరుఁడు. 3—౮౭)

ఆ. చదురు నడతలేక సత్యంబు నెఱిఁగిన
వారి లోఁగొనంగ వసముగాదు;
కడుగునీరు ముందుగడఁ బెట్టి పాలంచుఁ
బ్రాఁతపిల్లి బేలుపఱుపఁగలమె? ౧౮౬

(భోజయుఁడు. 3—౮౬)

ఆ. పాంప్యమంట గ్రీష్మ మధ్యాహ్నమునఁగూడ
నేమబద్ధులైన కాముకులకు,
బిగువుఁ గౌఁగిలింత లగునట్లు, గంధంపుఁ
గలపములును జలువ గావు సూవె! ౧౮౭

(సాహిత్యం. ౩-౮౮)

ఆ. ఇంటి సత్తెకాఁగి యుండుఁ జనులకోన
లజాఁచి పెట్టుకొనుట నాస్తులోన
బైలుపలుపకుంజ బ్రదికలకొ౯, కం
ఘువులు చేసినట్టి దౌనఁగాఁజోల. ౧౮౮

(కళ్యాణం. ౩-౯౦)

తే. బాలుమందటి కోన్నాను ఁదమునుయు
రెండుచేతులలో సవరించికొనుచు,
మంగలిని బూచి సెంటి చూలఁగ గొనుకు
నంటి పదునెత్తుచున్న యుద్ధాంగఁగంటు!

(మాంసాహారం. ౭-౯౧)

క. బట్టుఁయాతె పటికించెను;
గట్టిగ సాత్యమను; మిన్నుకను సవ్వఁడు; న
ట్టిట్టో పరికపు; నేవా
పట్టనవిన దీనిమనిక భావింపఁగ! ౧౯౦

(సౌజన్యం. ౩-౯౬)

తే. చెవులకమ్మల నీలాల జిగులు దగిలి
దయిత నునుఁజెక్కుటిలుఁ దోఁచు ధవళచంద్రి
కరములఁ బ్రియుండు కాటుక బెరసినట్టి
బాష్పములటంచు వ్రేళ్ళతోఁ బాయఁదుడిచె!

[కలసగంధుఁడు. ౪—౨]

ఆ. చక్కఁదనము గలుగు చానలు జగములో
నెందఱున్న నేమి? యింత వినుము;
ఒడలి చెలువునందు నెడమ సగంబుతోఁ
గుడిసగంబె సాటిగూడుఁ జెలికి. ౯౨

[సిరిరాయఁడు. ౪—౩]

తే. నిలుపఁగారాని వలపు బందెమునఁ దగిలి
యతఁడు వాయించినట్లెల్ల నాఁడుచుండు;
మాఱిను సాజంపుమ్రోడై నఁగాని, తీవ
చొక్కిపెనఁగదె యద్దానిచుట్టుఁ జెలియ! ౯౩

[నసిప్పహా. ౪-౪]

క. దొరకుట కష్టము దయితుఁడు;
దొరకియు వసమగుట మఱియుదుర్లభ; మింకన్
దొరకినను దొరకనట్లే
తరుణీ! మన యిచ్ఛ కొలఁదిఁ దా రాఁడేనిన్.

(౪—౫)

క. అనునయ సుఖమువలచి, చే
యనిపనియును జేసినట్టిలాఁడి, యకట! కా
మిని, సరళ హృదయుఁడై నను
తనదయితుని దానె తప్పుదారికి నీడ్చెన్. ౧౯౫

(సీహాలుఁడు. ౪-౬.)

ఆ. కడచె నిన్నినాళ్ళుఁ గాలు సేతుల వ్రేళ్ళ
నొక్కటొక్కటి గాఁగ లెక్కపెట్టి;
'ఇంకమీఁద దినము లేమిట లెక్కింతు?'
ననుచు నేడ్చుచున్నదకట! ముగుద. ౧౯౬

(పాలితుఁడు. ౪-౭)

ఆ. చిలుకముక్కువన్నెచే నొప్పు మోదుగు
పూలపఱుపు పోలిచె నేలనెల్ల,
బుద్ధదేవు చరణములు మ్రొక్కఁ బుడమి మీఁద
వాలియుండు భిక్షుజాలమట్లు. ౧౯౭

(సూరణుఁడు. ౪-౮)

ఆ. పడఁతి! నీదు మేన బటువుతో సంగంబు
లెల్ల నిట్లు సన్నగిల్లె; సన్న
మైన వెల్లఁ బోచలై తోఁచె; నింక నీ
పాడుకోపమిట్లు పట్టనేల? ౧౯౮

(కులపుత్తుఁడు. ౪-౯)

ఆ. తమకుఁ బాడుకైనదాని మెత్తురు గాని
గుణము సూచి మెచ్చుకొనరు జనులు;
ముత్తియములు వదలి మోజుతో గురివింద
తేఱుకొనరె చెంచువార లడవి? ౧౯౯

(సమరసింహుఁడు. ౪-౧౦)

క. వడఁకుచును గందవొడి తన
పిడికిటఁ గొని ప్రియునిమీఁద వెదఁజల్లఁగఁ బో
వుడు ముగుదకుఁ జెమ్మట న
ప్పడ కలపంబయ్యె హస్తమున నదియెల్లన్.

(కాంతఘరుఁడు? ౪-౧౨)

తే. ముగుద! పెరటింటి యూడుగుమ్రాని యాకు
వీపునకు నంటుకొనియె; దుల్పికొనవమ్మ!
జాణలగు తోడికోడండ్రు సైచియుండ
ఎఱుక, నీవేమి పాపము నెఱుఁగకున్న. ౨౦౧

(పంషి. ౪-౧౩)

తే. రెండుచేతులఁ గన్నులు రెండు వానిఁ
గాంచినప్పుడు మూసికోఁగలను గాని;
చెలియ! మేనెల్ల గడిమి పూచిన విధాన
నప్పుడిక్కెడు పులకలఁ గప్పుటెట్లు? ౨౦౨

(నస్సీహుఁడు. ౪-౧౪)

తే. పూరిక పోఁడుగాలికిఁ బోవ నింటి
నేల గతిలేక యొప్పుచుఁ గూలఁబడిన
వలసపోయిన యాతని చెలిని, మాఱు!
మెఱపులనె చూపెడినిబోలె మేనుములకు.

(రాయపూర్తి. ౪-౧౫)

ఆ. ఏదిదొరకె నది భుజింపుము; లవణంబు
పల్లెటూర నెట్లునచ్చు మాకు;
చెలువు కాఁడ; వినుము; స్నేహాంబు లేదేని
లవణమెంతయున్న లాభమేమి? * ౨౬౮

(తిలోయమాఁడు. ౪-౧౬)

తే. సుఖము నడుగుచు నాయింటి ముఖసరోజ
సురభి నిశ్శ్వాసములఁ జల్లఁబటిచి యూయఁ
దాఁగ నొకమారు యాకాఁపురోగి, హా!
వెగటుమందును జుక్కయు మిగులసేక. ౨౬౯

(తిలోయమాఁడు. ౪-౧౮)

---

* లవణము=ఉప్పు; లావణ్యము. స్నేహంబు=నేయి; వలపు.

ఆ. ఎంత యలుకగొన్న నేమి? సత్పురుషుల
నోటనెట్లు చెడ్డమాట వెడలు?
రాహువదన గహ్వరమున నున్నను జంద్రు
కరము లమృతరసమె కురియుఁగాదె; ౨౦౬

(అవంతివర్మ. ౪-౧౯)

క. ఇతరులు దనుమన్నించినఁ
బ్రతిసేయఁగలేక దుఃఖపడినట్టులు, దు
ర్మతి నవమానము సేసిన
వెతనొందఁడు సజ్జనుండు, పేదఱికమునన్. ౨౦౭

(అవంతివర్మ. ౪-౨౦)

ఆ. కలహములను గూడ వెలికిరా, వాత్మలో
సమసి పోవు, సాధు జనులు విన్న
మఱుఁగుమాట; లొక్కమాఱుగ నాయువు
గడచినప్పుడగ్గిఁ గాలుఁగాని. ౨౦౮

(హాలుఁడు. ౪-౨౧)

తే. పూలగుత్తులతో జాజిపొదలు పెఱిగి
యంగణమునందు వాకిండ్ల కడ్డమయ్యె;
దారిఁజూచుచు నుండు నోదార్పుగూడ
నూరఁ బతిలేని యతివల కుండనట్లు! ౨౦౯

(వత్సుఁడు. ౪-౨౨)

ఆ. అతివ ప్రియుని జూచినప్పుడు సుఖమున
మునిఁగి కన్నుదోయి మూయదేని,
దాని చెవులమీఁదఁదవిలి వ్రేలెడు నల్ల
కలువపూవు లెవఁడు గాంచఁగోరు? ౨౧౦

(వసంతసేనుఁడు. ౪-౨౩)

ఆ. అడుసునందుఁ జిక్కువడిన నాగలి యీడ్చి
మగఁడు సొలసి నిద్రఁదగిలి యుండఁ,
జిత్తమందు వలపు రిత్తవోవఁగ వాన
కాలమును శపించుఁ గాఁపుఁ బడఁతి! ౨౧౧

(చుల్లోహలుఁడు. ౪-౨౪)

ఆ. పూలమయములయ్యెఁ జాలగట్టివి; మేను
దాఁకకున్న నుడుకు తాళరాని;
వాడలు చీల్చుచున్నఁగడుఁ దీపుగల వౌర!
మరునియమ్ము లొక్కతెఱఁగు గావు! ౨౧౨

(హాలుఁడు. ౪-౨౬)

క. వలపుల రేఁచు; వియోగ
మ్ములఁ జావఁగ సీయు; వీసుఁబుట్టించును; త
ప్పుల నెల్లను మఱపించును;
పలుత్రోవలు సుమ్ము చెలియ! వానిగుణంబుల్.

(మాహవసేనుఁడు. ౪-౨౭)

ఆ. కటికవాఁడ! నిన్నుఁగనఁగోర, చెంగావి
వలువమునుఁగువైచి, వాయనములఁ
బళ్ళెరములనించి పాప ఖిల్లిల్లును
దిరుగ వెడలిపోయెఁ దరుణి యిప్పుడు. ౨౧౪

(ధనంజయుఁడు. ౪ — ౨౮)

తే. పొగదగిలి మాసి పిడుకనిప్పుకలకంపు
చెంది పోగులు సడలిన చిరుగు గుడ్డ
గప్పుకొనియుండ నీచలికాలమందు
పేదవాఁడని తెలియంగరాదె వాని? ౨౧౫

(అణ్ణాయుఁడు. ౪ — ౨౯)

తే. నేర్పు కాఁడవు; సూర్యుని నెపము వెట్టి
యెవ్వరికి మ్రొక్కెదవు వచియింపు కొడుక?
చిఱుతనగవులు క్రేఁగంటి కఱకుఁజూపు
లెక్కడను రావు వేల్పుల మ్రొక్కునప్పుడు.

(విగ్గహారాయుఁడు. ౪ — ౩౧)

క. బుగులుకొను శోకభరమున
బిగిసినకంఠమున సగము వెడలుచుఁ బలుకుల్
తెగిపడఁగఁ బాట నెపమున
మగువా! యేడ్చెదవు తెల్పుమా యెవ్వనికై?

(అహాయుఁడు. ౪ — ౩౪)

ఆ. కనులు కానరాని కటికచీకటి రేయి;
వలసపోయె మగఁడు; వట్టియిల్లు;
దొంగలెవ్వరైన దోఁతురుసుమ్ము; ని
ద్రింపవలదు ప్రక్కయింటి వాఁడ! ౨౧౮

(అహాయుఁడు ౪—౩౫)

ఆ. క్రొత్తమొగిలు చూచి కోడలిప్రాణముల్
కదలుచుండ దానిఁగాచుచున్న
దితరచింత విడిచి, సుతుపాలి సంజీవ
నౌషధమ్ముపోలె, నత్తగారు. ౨౧౯

(విహాలుఁడు. ౪—౩౭)

ఆ. నీవు కానరాక పోవుడు, బాష్పంబు
వెల్లిపొంగిపొరలు వెడఁదకనుల
నీళ్ళువదలె నతివ నిన్నువెండియుఁజూచు
నన్నిసౌఖ్యములకు నందకాఁడ! ౨౨౦

(మణోరహాలుఁడు. ౪—౩౮)

ఆ. చనవుగల్గు తొంటి జనులందఱును జచ్చి
పోయియుండు జన్మభూమిఁబోలె,
నాఁటిరూప యౌవనములు పోయిన నిన్నుఁ
గాంచి యెట్టులోర్వఁగలను బిడ్డ? ౨౨౧

(పవరరాయుఁడు. ౪—౪౦)

ఆ. జనులనడుమ వాఁడు సంతసంబున విచ్చి
కానికకనులఁ దనదుకోర్కి తెలిపె;
అప్పుడు నిలువుఁ జెమటలైన యంగంబుల
నింత గూడ దానికియ్యకొనిమె. ౨౨౨

(జీఅపవుఁడు. ౮-౮౧)

ఆ. వానిమీఁద నీకు వలపులేదేనియు
చెప్పుమ! వానిపేరు చెప్పినంత
ముద్దుగుమ్మ! నీదు మోమింత కానేల?
పొద్దుపొడుపు తమ్మి పూవుఁబోలె. ౨౨౩

(సుసీలుఁడు. ౮-౮౩)

తే. అలుకమానినికి పెనుగాలి, యంగమెల్ల
సుఖమునించెదు నెఱదాత, సురతనాట
కంబునకుఁ బూర్వరంగము, కౌఁగిలింత
చల్లగా నత్తె జగతి వర్ధిల్లవలయు! ౨౨౪

(౮-౮౪)

ఆ. చిన్నవాఁడ! నీవు కన్నులయెదుటనే
యుండ దినదినంబు నెందుచుండు
నిట్టియొడలుగల్గి, యెవరికి నడిగిన
నేమిచెప్పవలెనో యెఱుఁగ లేము! ౨౨౫

(మాణిక్యరాయఁడు. ౮-౮౭)

ఆ. చేరి మేమె నిన్ను చెడిపెలముందఱ
మొదలు పొగడిపొగడి తుదకు నీవు
చేతఁ జిక్కకుండఁ జేసికొంటిమిగాని
యెవరి నాడుకొనఁగ నేలయిందు? ౨౨౬

(సంకరసత్తి. ౪—౫౦)

ఆ. పువులు గోసి తేరఁబోకు; దోసిటిసీళ్ళ
దేవతలకుఁ దనివి దీఱుఁ గొడుక!
మదిని నిల్పు మొక్కమాట; గోదావరి
గట్టులెపుడు నడతఁ గత్తరించు! ౨౨౭

(ణందణుఁడు. ౪—౫౫)

ఆ. చొక్కకనులు మూయు సుదతిఁ జచ్చెనటంచు
విడిచి పాఱుకాపు వెడఁగుఁ జూచి,
పత్తికొమ్మ నగముపగిలిన కాయల
మొగమువంచి చేల నగియెఁబోలె. ౨౨౮

(జణ్ణాందసారుఁడు. ౪—౬౦)

ఆ. పుణ్యవతులు వడఁకి పులకించి నిట్టూర్పు
లూర్చి నాట్యమాడుచుండఁగలరు;
మగనిఁజూచినపుడు మావంటివారికి
నొడలఁ దెలివియైన నుండదమ్మ! ౨౨౯

(రోలపవుఁడు. ౪-౬౧)

ఆ. కానివారిసిరిని గాంచుట, వైద్యుండు
లేని తెవులు, విభవహీనులగుచు
బంధుమధ్యమందు బ్రదుకుట, వలె, నీ వి
యోగదుఃఖ మెట్టులోర్తుదీని? ౨౩౦

(వామదేవుఁడు. ౮-౬౩)

తే. ఇంటిపెద్దల యెదురఁ దానెంతమనసు
నడఁచుకొని యుండినను, నీవు వెడలినపుడు
కనులు మూయుటచే తెప్పకొనలనున్న
దానికన్నీరు తటుకున ధరణిఁబడియె. ౨౩౧

(వాహావుఁడు. ౮-౬౭)

తే. మందబుద్ధివి, పెద్దలముందు నాఁడు
తెప్ప వేయక నీవంక రెడ్డికూఁతు
రించుకించుక మొగము మలంచిచూచు
చికిలి క్రేఁగంటి చూపులఁ జెప్పలేదె? ౨౩౨

(వహులరాహులుఁడు. ౮-౭౦)

ఆ. ఎవనితోడనించు కెడఁబాటుగల్గిన
దేహమెల్లఁ జిక్కి తెల్లఁబాఱు,
నిదుర నిలిచిపోవు, నిడుదలౌ నూర్పులు
నతనితోడ నేటియలుక చెలియ! ౨౩౩

(హాలుఁడు. ౮—౭౮)

తే. సొగసుకాఁడ! మనసంబున సురిగి సురిగి
నీకొఱకు నింక నేమరణింపఁబోను;
నిన్న తలఁచుచుఁ జచ్చి వెండియును నీకె
చిక్కి వెతలను గుడిచి శోషింపనేల? ౨౩౪

(౪—౭౫)

ఆ. ఇచ్చకొలఁదిఁ దప్పులెన్నియైనను జేయు;
మన్నియోర్వనేర్తు మందకాఁడ!
నీదు సద్గుణములు నిండిన మాచిత్త
మందు దోసములకు సందులేదు. ౨౩౫

(మావురాయఁడు. ౪—౭౬)

తే. తెరువరికి రాత్రిపూట నిద్రించుకొఱకుఁ
గసరి తిట్టుచు నిచ్చిన గడ్డిమోపె
యేడ్చుకొనుచును మరలఁ దానీడ్చివేయు
చున్నదిల్లాలు కనుఁగొంటె! యుదయవేళ*

(అర్థుఁడు. ౪—౭౯)

* మొదలు ఉపచారము చేయలేక కోపము. తరువాత నిదురకును చెలిమి కుదిరినది. ప్రాతఃకాలమున అతని ప్రయాణముచే విరహ దుఃఖము.

ఆ. చేటులందు వెతలఁజెందరు! భయముల
గుండె చెడరు; సిరులఁ గ్రొవ్వుగొనరు;
ఎచ్చుదగ్గులందు నేకచిత్తముతోడ
నొప్పువారు సుమ్ము గొప్పవారు. ౨౩౭

(ప్రిణాలుఁడు. ౪–౮౦)

ఆ. తనదు చెలిని తలఁచికొని నేఁటి ప్రొద్దున
పాడుచుండె వాఁడెవండొ చెలియ!
చెఱకువిల్తు నంపకఱకులు దిన్న నా
మదిని బుండు గోటఁజిదుమునట్లు. ౨౩౮

(కేసవుఁడు. ౪–౮౧)

తే. ఎంత యాఁకలి గొనియున్న నిదిగొ చూడు!
దయితకరిణీముఖంబును దలఁచుచుండి
తినమనసురాని కుంజరమునకు వాఁడెఁ
దొండమునయందె తామరతూండ్లపిడుచ. ౨౩౯

(౪–౮౩)

ఆ, 'అలుక మానుచెలియ;' 'అలిగినదెవ్వతె?'
'పడఁతి! నీవె;' 'ఒరులపైన నాకు
నేటియలుక?' 'ఒరులిఁకెవ్వరిచ్చట?' 'నాథ!
యీవె;' 'ఎట్లు?;' 'నాయదృష్టమహిమ?'

(కువిందుఁడు. ౪–౮౪)

తే. తిన్నఁగా నాదుకోనుఁడు; భీతిల్లవలదు;
పాపమీమెను దయ్యముల్ పట్టుకొనవు!
ఉన్నదున్నట్లు మేఘుంబులుఱుము, బెదరి
భ్రాంతి గొనియున్న పథికుని భార్యగాని. ౨౪౧

(దుర్ధరుఁడు. ౪–౮౬)

ఆ. 'ఎవరిఁదలఁచు చుంటివే?' యని యడిగిన
'నెవరుగలరు నాకు భువి!' నటంచు,
గోలుగోలుమనుచు గొంతెత్తియేడ్చె యా
యింతి మమ్ముఁగూడ నేడిపించె! ౨౪౨

(సురహివచ్ఛుఁడు. ౪–౮౯)

ఆ. చెడుగుదాన! కాళ్ళఁబడినాఁడు; నీపతి
నింకనైన లేవనెత్తవేల?
వలపులెంత గట్టివాఁటిన వయ్యెను
ఇదియె వినుము వానికెల్ల మేర. ౨౪౩

(హాలుఁడు. ౪–౯౦)

ఆ. పచ్చరాతి సూదిఁ గుచ్చిన ముత్యంబు
పగిది, గరికతుదను దగులు నీటి
బొట్టుఁ ద్రాఁగుచుండెఁ బాడువుగ మెడసాఁచి
కంటె! నెమలి వానకాలమందు. ౨౪౪

(పాలితుఁడు. ౪–౯౪)

ఆ. మొదలు చెక్కుటద్దములదాఁక నపరంజి
కమ్మలెప్పుడుఁ దాల్చు కలికిచెవులు
దాల్చవలసె నేఁడు తాటాకుచుట్టల
జోడు; కాలమహిమ చూచినావె? ౨౪౫
[౪-౯౭]

తే. మండుచుండెడు వేసవియెండవేళ
నరుగుచుండెడు తెరువరికైనఁగాని,
మదిని నెలకొన్న ప్రియురాలి వదనచంద్రు
పండువెన్నెలవెల్లి తాపంబునణఁచు. ౨౪౬
[మంగలకలసుఁడు. ౪-౯౯]

ఆ. మండెదేని మండు; మాఁడెదేనియు మాఁడు?
పగిలెదేని పగులు పాడుమనసు!
వాఁడు తగినవాఁడు గాఁడని యొకమాఱు
నిర్ణయించినాను నేఁడు మొదలు. ౨౪౭
(హాలుఁడు. ౫-౧)

ఆ. వెడఁద మూఁతితుదను వెడలినవాఁడియూ
కోఱపంటితోడి కొడుకుఁ జూచి,
తల్లిపంది తనకునొల్లకున్నను మేయు
నూరి ప్రక్కతోటనుండు యవలు!* ౨౪౮
(విగ్రహుఁడు. ౫-౨)

---

* ఎవరైన నదలింప వచ్చిరేని కొడుకు పౌరుషము ప్రకటింప నవకాశము లభించునను పొగరుతోడి యాశ తల్లిపందికి.

క. ఇలమీఁద నశోకము! కా
వలసినదే యింతకన్న భాగ్యము నీకుఁ!
లలనారత్నంబుల చే
తులతో నీచివురు పోలుతురు గద రసికుల్.

(కర్ణిల్లుఁడు. ౫-౪)

క. కొడుకునకును దయితునకును
నడుమను గూర్చున్నవేళ నఖముఖముల రా
పిడిచే నిల్లాలికిఁ జ
న్గడవలలోఁ జేపునొక టొకటి పులకించుఁ!

(హాలుఁడు. ౫-౯)

ఆ. మఱలుకొల్పు నింత చిఱుత ప్రాయమునందె;
జుత్తెఁడైన లేదు చూడు మరల!
పెరిగనేని రెడ్డిబిడ్డ యనర్థంబు
దెచ్చు నిజము వినవుదీగవోల! ౨౫౧

(భోజయుఁడు. ౫-౧౦)

ఆ. బురదయెల్లనెండి పోవఁ దాఁబేళ్ళను
మీలు వెట్టఁజిక్కి మిడియుచుండ,
నేఁడు గంటిమెప్పుడుఁ జూడని దీతటా
కంబులోని నేల కాలమహిమ! ౨౫౨

(౫-౧౪)

ఆ. దొంగతగులములకు లొంగి చీకటియంచు
వలసినట్లు తిరుగవలదు బిడ్డ!
కానఁబడెదు తొంటికంటెను మిగులఁ జీ
కట్లయందు దీపకళికవోలె! ౨౪౩

(బహ్లాయంతుఁడు. ౪-౧౪)

క. అడిగిన బదులాడదు, క
న్నడు వారలమీఁద రేగిపడు, నూరకె యూఁ
చెడిపె గను, మేటిలోపలి
మడువు పొదలు చిచ్చుదగిలి మండుచునుండెన్.

(రోలయేవుఁడు. ౪-౧౬)

తే. నిజము మేమెల్లఁ జెడితిమి; నీదిమచ్చ
లేనికులము! పతివ్రత! లేచిపోవె!
కాని, మేమెవ్వరమును మంగలిని వలచు
దంటలముగా మొకానొక దానిఁబోలె! ౨౪౫

(పాలితుఁడు. ౪-౧౭)

క. నిద్దుర గందురు; చెప్పిన
సుద్దులు వినఁగలరు; పలుకుచోఁ దడఁబడ; రే
పొద్దు నినుఁజూచి మెఱుఁగని
ముద్దియలదిసుఖము, మదనమూర్తి! జగమునన్

(దేవయేవుఁడు. ౪-౧౫)

క. కలలో దొరకెడు లిబ్బుల
వలెఁ, జూచినయట్లె మఱుఁగువడి పోయెదు నీ
వలపులకు లోఁగి, పలుతలఁ
పులతోఁ బిన్నమ్మ! మోసపోతిమి గదవే!

(౫-౨౮)

ఆ. ప్రియులు గాఁగిలించు వేళలఁ జనులపై
రత్నహారములను రమణులూడ్త్రు;
రెంత సుగుణవంతులేనియు నవమాన
మొందరొక్కొ కాల మొదవినపుడు! ౨౫౮

(౫-౨౯)

ఆ. వేఱు తెఱఁగు చూడవే లాఁతి చిచ్చుల
వలెను గాదు పాడువలపుఁ జిచ్చు!
నీరసంపుటెదల నాఱి పోవుచునుండు;
మండుచుండు సరసమానసముల! ౧౫౯

(౫-౩౦)

తే. మన్ననల నట్లు పెరిగిన; దన్నినాళ్ళ
చెలిమిచే వేఱుబలిసి నిల్చినది; చూడు,
ప్రేమ వృక్షంబు; పడిపోవు వేళ నింత
చప్పుడైనను లేదేమిచెప్ప నత్తె! ౨౬౦

(హాలుఁడు. ౫-౩౧)

ఆ. తీపుమాటలాడఁ దెగి చేదులాడితి;
వతఁడు కాళ్ళఁబడిన నరయవైతి;
వలిగిపోవ నాఁపవైతివి! పొలయల్క
నెవరికొఱకుఁ బూనితింకఁ దెలియ! ౨౬౧

(గీ - 3౨)

ఆ. తుడుచు నొక్కమాఱు, కడుగు నింకొకమాఱు,
కొనరి యొక్కమాఱు గోటఁజిమ్ము;
ముగుద యెఱుఁగలేదు, మగఁడు చన్దోయిపై
నాఁటియున్న గోటికాటుఁగంటె! ౨౬౨

(గీ - 33)

ఆ. యౌవనంబువలె నుదారపయోధర
లీలఁ బొలుచు వానకాలమరుగ,
మొదటి తెల్లుఁబూవు మొలచెను, భూదేవి
శిరమునందుఁ గురుల నరపువోలె. ౨౬3

(గీ - 3౪)

క. ఉఱుగని జలధారలనెడు
నిడుదాళులఁ గట్టి యూఁచి నిక్కియు బలిమిన్
బుడమిం బయికెత్తలేకా
క్రుంగతి నుఱిమెడిని గంటిరే మొగిలు దివిన్!

(గీ - 3౬)

ఆ. ప్రియుఁడు గడువుదినముఁ జేర్కొన్న వేళలో
నొప్పుకొంటి; వున్నదున్నయట్లు
పాడుమనస! కలఁగఁబాఱెద విప్పుడు; న
మ్మించి నన్నుఁ జెఱుప నెంచినావు! ౨౬౫

(౫-౩౮)

ఆ. నిండు జవ్వనంపు నిగ్గులుదేఱు క
పోలమూలమందుఁ బొలఁతి కదిగొ!
చెవిని వ్రేలుచుండు పువ్వుగుత్తి వంగి లా
వణ్యరసముఁ ద్రావుపగిదిఁ దోఁచు. ౨౬౬

(౫-౩౯)

ఆ. అంగములు చెమర్ప నయ్యెందకానిఁ బే
ర్కొనుచు దూతివెంటఁ గొసరి కొసరి
చెప్పినదియె మరలఁ జెప్పుచుఁ గామిని
కడకు వానియింటికడకె వచ్చె! ౨౬౭

(౫-౪౦)

క. నను గొట్టునమ్మిననె వా
నిని గొట్టెదవేని, మదన! నే మఱుజన్మం
బునఁగూడ నాదు జీవం
బును నీపాదములఁబెట్టి పూజింతుఁ జుమీ.

(౫-౪౧)

ఆ. సిగ్గులేనివాఁడ! చేసిన మేలును
మఱచువాఁడ! నీదుకోఱకు వాన
కాలమందు రాత్రివేళఁ దొక్కిన యూరి
బురద నేటికైన మఱవలేను. ౨౬౯

(౫౭—౮౫)

ఆ. ప్రియ మయములైన పల్కుల తెగవేలు;
ఇచ్చకంపునుడుల యచ్చువేలు;
మనసులెఱుఁగున త్రే! మఱి వానిభేదంబు;
అపురంబు లెక్కలైన నేమి? ౨౭౦

(౫౭—౫౦)

ఆ. నట్టి పెదవులందుఁ బుట్టినవీమాట;
లిట్టివెన్నియైన నేమి ఫలము?
మనసునుండి వెడలు మాటల తీఱది
వేఱు; నిల్వకిందు వెడలిపోఁ దె! ౨౭౧

(౫౭—౫౧)

ఆ. అలివ! తెలియకుండ నడిగెద; ప్రియులను
బాసినప్పు డాఁడవారికెల్లఁ
జిక్కి మున్నయట్లు చేతులగాజులు
జరిగి తొలఁగుటఁదామె పెద్దవగునా? ౨౭౨

(౫౭—౫౩)

తే. చుట్టుఁదిరుగును; వగగొని సురుగు; మరలు;
చక్కఁబయికెత్తుఁ దొండము సాఁచిచూచు;
బురద దిగఁబడియున్న కుంజరముఁగాంచి,
వలపు సంకెళ్ళచేఁ గట్టువడిన కరిణి. ౨౭౩

(౫—౫౪)

ఆ. నీదు చూపుదారి నిలిచెదు; తిరిగెదుఁ
బ్రక్కలందు; ముందు పరుగులిడెదుఁ
గులుకులాఁడి; చేతిమొలదీగతో నిమ్మ
గట్టి దెబ్బ యొకటి! కాఁపుకోడుక! ౨౭౪

(౫—౫౮)

ఆ. గొల్లదొడ్డినడుమఁ గ్రొవ్విన తుంటరి
కోడె వాఁడికొమ్ముఁ గొనల మెల్లఁ
గనులు గోకికొనుచుఁ దనదు సౌభాగ్య సం
పదను జాటుచుండు మొదవుఁగంటె! ౨౭౫

(౫—౬౦)

ఆ. పాదములకు మ్రొక్కి బలిమి ముద్దులుగొనఁ
గలుగు పెక్కుసౌఖ్యములను నెల్లఁ
గోలపిల్ల! చెఱుచుకొంటివిగదె వానిఁ
జూచినంత నలుకసుద్ది మఱచి! ౨౭౬

(౫—౬౫)

ఆ. లేడికనుల ముద్దులాఁడి! నేఁటికినింత
యలుక చాలు! మఱలనలుగవచ్చు;
నిండు చందమామ నిగ్గులతోడి యీ రా
రేయి సొగసుచూడు మాయఁదోడఁగ. ౧౭౭

(శ్రీ—౬౬)

ఆ. దీనులైనవారి తేఁకువ దీర్చి ర
క్షింప నేర్చువార లిరువురిలను;
పార్వతీశుఁడైన పరమేశ్వరుఁడు, రాజ
వల్లభుండు శాలివాహనుండు. ౧౭౮

(శ్రీ—౬౭)

ఆ. ఊరికెల్లనున్న దొక్కటియే కదా
పారిజాతచెట్టు రెడ్డివారియింట;
అత్త! దానిపువ్వు లెత్తిపె మరఁదిగా
రిన్ని ముడుచుకొనుట యేమిబాగు! * ౧౭౯

(శ్రీ—౬౯)

---

* రెడ్డివారియింట నితనికి పూవులిచ్చిపంపువా రెవరో యను
న్నారని వదినెకు సందేహము.

ఆ. పేదరాలు నిండు వేవిళ్ళకాలమం
'దేమివలయు'ననుచు నెంద తెన్ని
మాఱు లడుగుచున్న 'మంచి నీరే'యను
మగనిఁ గలఁతవెట్ట మనసురాక! ౨౮౦

(గా - ౭౨)

తే. పొలఁతి! చెప్పెడువారి మాటలకె వలచి
డబ్బులాడెదు గాని, చూడవు నిజంబు
వాని; చూచినయెవ్వతెకైన నిట్టు
నిమ్మళంబుగ నంగముల్ నిలువఁగలవె? ౨౮౧

(గా–౭౮)

తే. నీకొఱకు వేచి, కన్నులు నిదురలేక
వాచియుండఁగ, సొగసులు వమ్మగాఁగ,
చిన్నఁబోవుచు వగకాఁడ! చెలులతోడఁ
జెప్పుకొనుటకు నోర్వదా సిగ్గులాఁడి! ౨౮౨

(గా–౮౨)

ఆ. బ్రదుకు బొంగరంబు వంటిది; విరహాగ్ని
సైఁపరాదు; మేను సన్నగిల్లె;
చెలియ! యింకనేమిగలదు? నీవెఱుఁగుదు
వానితోడఁ జెప్పవలయుమాట! ౨౮౩

(గా- ౮౬)

క. పెఱతప్పుల కలిగిన నొక
తెఱఁగున నెట్టులైన నరులఁ దేర్పనగుఁ జెలీ;
సరిపడని తప్పుచే ని
క్కతిని నగ్గిన వాని నేవిధంబునఁ దేర్తుః? ౧౮౪

(౫-౮౮)

ఆ. వచ్చి చూఁచుచుందు విచ్చకాలాడుదు;
వింతె మంచితనము లెమ్మెకాఁడ!
ఎవరి మనసులోన నేముండునో యది
తెఱచిచూపి యెవరు తెలుపఁగలరు? ౧౮౫

(౫-౮౯)

ఆ. దయితుఁజేర విఘ్నమయి పాడువెన్నెల
నీరు గగనసరసి నిండిపోయె!
చెలియ! చంద్రకిరణముల గొట్టముల యూట
లెంత వేచియున్న నెండిపోవు! ౧౮౬

(౫-౯౧)

ఆ. ఊరఁ గొడుకులేకయుండఁగఁ గోడలు
వచ్చి కాళ్ళమొ్రక్క వంగినపుడు
గాజులెల్ల జారఁగాఁ జూచి కడుఁగోప
కత్తెయయ్యె, నేడ్చె నత్తగారు. ౧౮౭

(౫-౯౩)

తే. మలయ మారుత సౌరభములకు నోర్వ
వనుచు నన్నిల్లు వెడలనీదత్తగారు;
పెరటి యూడుగు పూవుల పరిమళంబు
గొట్టుకొని చచ్చినను జచ్చినట్టుగాదొ! ౨౮౮

(౫-౯౮)

ఆ. వనిత మొగముచూచుచును వాఁడు, వాని మొ
గంబు నొడలుమఱచి కనుచు నదియు,
ధన్యులైతి మనుచుఁదలఁచెద, రాల్మగ
లొరులు పుడమిలేక యున్నయట్లు. ౨౮౯

(౫-౯౯)

ఆ. వీడుకొన్న వేళ వెలవెలనైన యి
ల్లాలి మొగము చూచినట్టులెల్ల
బందెగాళ్ళువడఁగఁ బయనంపుమాటయే
తలఁపనేరఁడయ్యొ దారికాఁడు. ౨౯౦

(౫-౧౦౦)

ఆ. సూది గ్రుచ్చుకొన్నచోట రోకటఁ గొట్టు
వారు పాడుజనులు; వీరికొఱకు
ఒక్కయూరనుండియును రెండుకన్నుల
నిండఁ బ్రియునిజూడ నేరనమ్మ! ౨౯౧

(౬-౧)

ఆ. నిన్ను వేఁడుకొందు; నేఁడొక్కపూట న
న్నేడ్పుచుండ నడ్డగింపవలదు!
ప్రియుఁడు రేపు మఱల వెడలినప్పుడు చెలి!
భూమినున్న నేడ్వఁబోను లెమ్మ! ౭౯-౨

(౬—౨)

ఆ. నిన్నుఁ జూచువేడ్క నీసద్దువిని యెన్ని
యడుగులింతి వేగ నరుగుదెంచె,
వెనుక కన్నియడుగులును మోయవలసెను,
నీవుచూపుదాఁటి పోవ, దాని. ౭౯-౩

(౬-౫)

ఆ. బొమల ముడులు మత్సరమును నీసునులేక
యెండినట్టులుండు రెండుకనుల
నతఁడు నన్నుఁజూచు నందఱివలె; నింకఁ
జిక్కిపోక యేమిసేతు నత్త! ౭౯-౪

(౬-౬)

ఆ. ఎప్పుడు మదికిఁ గూర్తు; వెగ్గులు చేయవు;
నిజముగాని, ప్రేమ నిండియుంట
నమ్మకంబు లేదు నాకు నీయెడ; ధైర్య
మూఁడువారి కేది? యందకాఁడ! ౭౯-౫

(౬-౮)

ఆ. ఇంకనొకటి వచ్చు నిప్పుడో యప్పుడో *
మంకుమనస! దుఃఖమాత్రమునకె
యేలయిట్లు మిడుక? నింతట ముగిసెనే
పరుల సొత్తుకాశపడిన నీకు! ౨౮౬

(౬–౮)

ఆ. సుగుణవంతురాలు, సుందరి, నిజమది;
నేను బనికిరానిదాన నిజము;
కాని యొక్కమాట; దానిబోలఁగలేని
వారలెల్లఁ జావవలయునేమి? ౨౮౭

(౬–౧౧)

ఆ. కలిమి లేమియును సుఖంబును దుఃఖంబు
దెలిసినడచి, యిల్లుదీర్పఁగల్గు
వారె సతులు; లాఁతివారలు భర్తల
కంటియుండు ముప్పులంతె, కొడుక! ౨౮౮

(౯–౧౩)

---

* మరణమని భావము.

తే. అలఁతి నగవులె చీవాట్లు; హద్దుమీఱి
సలుపు నుపచారములె మదిఁగలఁచు పనులు;
కంటఁదడి వెట్టుకొనుటయె కలహవిధము;
లరయ నిట్టిది మంచి యిల్లాండ్రి నడత. ౨౯౯

(౬-౧౩)

ఆ. జనవిరుద్ధమైన పనిగాన వానితో
మాటలాడకున్న మానెఁగాని;
యెదురు పడినవాని నెట్టిశత్రువునైన
నెవరు చూడకుండ నేఁగఁగలరు? ౩౦౦

(౬-౧౪)

ఆ. పేదవాఁడు గూడఁ బ్రియురాలు కైవసం
జేని ధనికునట్లె యెంచుఁ దన్ను;
ఉర్వియెల్లఁ జేతనున్నను బ్రియురాలు
లేనివాఁడు తలఁప లేనివాఁడె! ౩౦౧

(౬-౧౫)

క. ఆయూరి సొగసు, నామా
ప్రియము, నావయసుమగల వైభవముఁ గథా
ప్రాయముగఁ జెప్పుకొంద్రు చె
లీ! యందఱు; మేము నాలకించెద మిచటన్!

(౬-౧౬)

తే. మోవి చెక్కిళ్ళు కన్నీట మునిఁగి యదరు
చుండ వెడనవ్వు నవ్వుచు నువిద పలికె:
'ఇఁకను నీపయిఁ గోపింపనేల? బాస
చేసి యొప్పించుగతికి వచ్చినది ప్రేమ!' 303

(౬—౧౮)

ఆ. వన్నెనేయి పూసికొన్న నామోమును*
గూడఁదమిని ముద్దులాడుఁ దొలుత;
ఇపుడు చూడు! నన్ను నింతసింగారించు
కొన్నఁ దాఁకుటకును గొంకు వాఁడు! 304

(౬—౧౯)

ఆ. సిగ్గు విడిచి, నడత చెడఁగొట్టుకొని, లోక
మ్ముల నపయశంబు నెత్తిచాటి,
యెవనికొఱకుఁ జెలియ! యిట్లైతి, వాఁడె నా
పాలి కన్యుఁడైనవాఁడు నేఁడు! 305

(౬—౨౪)

* ఆకాలమున రజస్వలలు గుర్తుగా మొగమున వన్నెగలిపిన నేయిపూసికొనుట దేశాచారమని వ్యాఖ్యాత.

చూ. మొదటిశతకము ప. ౨౨

క. పలువరుసలు దోఁపని న
వ్వులు, ముంగిటికడప దాఁటిపోవని గమనం
బులు, నెమ్మొగ మెత్తని చూ
డ్కులుఁ బద్ధతులివియసుమ్మ కులవధువులకున్.

(౮—౧౫)

ఆ. "ఇంత పొగరు కేమి హేతువు? నడచెద
వడుగుమీఁద నడుగులిడుచు; బంది!"
పెదవులందు నగవు బిగఁబట్టి యదిపల్కెఁ:
"దొంగ! యింతలో నెఱుంగఁగలవు!"* ౩౦౬

(౮—౧౬)

తే. ఎందుఁజూచిన నందెల్ల నెదుట వ్రాసి
పెట్టినట్టుల నీవు కాన్పింతువెపుడు;
ఏమిచెప్పుదు! దిక్కులందెల్ల నంద
కాఁడ! నీ పటముల వ్రేలఁగట్టినారో! ౩౦౭

(౯—౩౦)

* నాథు ర్తవచ్చి నన్ను రక్షించి నిన్ను శిక్షించునని భావము.

ఆ. తొలఁగి నిలుచుఁ; గొమ్మదులుపును; కొఱకొఱ
మనుచు గోళ్ళఁబఱుకు; నదిగొ కోఁతి;
తొలుతఁ గుట్టినట్టి తుమ్మెదయనుచు నే
రేడుపండుఁ దాఁక నోడుఁ జూడు! ౩౦౯

(౬—౩౧)

ఆ. ఆకుపొదలనడుమ నల్లన వ్రేలాడు
దూలగొండియాకుఁబోలె నున్న
యాఁడకోఁతిచేతి నంటదు మగకోఁతి
దురద దగులుననుచు వెఱచి కంటె! ౩౧౦

(౬—౩౨)

ఆ. పరువులెత్తు జనము, మొరసెడు వాద్యము
లలబలంబుగలిగి, యకట చూడు!
వాఁడొకండు లేమి నేఁడదే పండుగ
కాలుచున్న యూరికరణిఁ దోఁచె. ౩౧౧

(౬—౩౫)

ఆ. పనులు ముగియకుండ మునుమున్నె తెరువరి
యింటి త్రోవఁబట్టి యేఁగఁ జూచి,
కొండమల్లిపువుల నిండునవ్వుల నవ్వెఁ
బోలెఁ గ్రొత్త వానకాల మత్త! ౩౧౨

(౬—౩౭)

ఆ. మీఁదికెక్కి వచ్చు మేఘంబులను జూచి,
బ్రిదుకుమీఁది యాశ వదలుకొనుచు,
కనుల నీరు నిండఁగాఁ బాంథునిల్లాలు
చిన్నికొడుకు దెసకుఁ గన్నువఱపె. ౩౧౩

(౬—౩౮)

తే. మెండుకొని మిద్దెబంగలనుండి కురియు
వాననీళులఁ దోఁగిన ప్రాఁతయింట
నానకుండిన చోటును నాన్పుచున్న
దకట! కన్నీళ్ళఁ బాంథునిల్లాలు చూడు. ౩౧౪

(౬—౪౦)

ఆ. మలయ మారుతంబు పొలయదు; మామిడి
కొమ్మలందు మొగ్గ కూడుకొనదు;
కాని, కలఁతగొన్న మానసంబె వసంత
కాలమనుచుఁ దెలుపఁగలుగు నత్తె! ౩౧౫

[౬—౪౧)

ఆ. కారణంబు లేక కడునాసతో నిల్లు
తేఁటిగుంపు మావితోఁటలందుఁ
మలయఁజాలదెపుడు మగువరో! పొఁగతీగ
లగ్గిలేక యెట్లులాడఁగలవు? ౩౧౬

(౬—౪౩)

క. దిక్కులు సూచుచుఁ బాడుచు
సొక్కిపడుచు నావులించుచును నిట్టూర్పుల్
గ్రుక్కుచు నేడ్చుచుఁ గుంటుచుఁ
బోకెదు! నీకేల దారిపోకలు పథికా? ౩౧౭

(౬—౪౬)

ఆ. అత్త పడినదింట మత్తెక్కి; పతి పోరు
గూరికేగె; కుక్క దోరిపోయె;
ప్రత్తిచేను విఱుగఁబడ మేసె నెనుబోతు;
దీని నతని కెవరు తెలుపువారు? ౩౧౮

(౬—౪౯)

తే. బైటఁగొని పోవె పడకింటి పంజరంబు
లోని గోర్వంక నెచ్చటికైన, నత్త!
పాడుపులుఁగిది; రేయి మేమాడుకొన్న
చనవుమాటలు పాటించు జనులకెల్ల. ౩౧౯

(౬—౫౨)

ఆ. నిడుద కురులు చూడు! నీళ్ళాడి లేచిన
తఱిని గోమలాంగి పిఱుఁదులంటి,
బంధనంబువలని భయముచే నేడ్చెడిఁ
బోలె, జాఱు నీటిబొట్లఁ జూడ. ౩౨౦

(౬—౫౫)

ఆ. చేట కాలిపోయె; సెనగలు వేఁగలే;
దత్తగారి కింట నలుకపుట్టె;
చూడకుండమునుపె వాఁడేగె; నన్నియు
చెవిటియెదుటఁ బట్టు సెంకులయ్యె! ౩_౨౧

(౬--౫౭)

తే. కన్నుఁగవ విచ్చిచూపులు గదలకుండఁ
బులకరించు చెక్కిళ్ళతో, జలకమాడు
వేళ, నీటమునింగిన ప్రియుల కౌఁగి
లింపుసుఖములఁగంటె! తెల్పెదరు సతులు.

(౬—౫౮)

తే. పగళులంతయుఁ గార్కొనఁ బఱచు వాన
కాలమందలి క్రొత్తమేఘంబు లుఱుమఁ
గడుముదంబున నెమిళులు మెడలుసాఁచి
యాడునాటలు కనుపండువయ్యెఁ గంటె! ౩_౨౩

(౬—౫౯)

ఆ. కొమ్ముతోడఁ జిమ్మికొట్టినఁ బిసపిస
మీఁదికెగిరి, గోటమీఁటినట్టి
వీణఁబోలె, గేదెవీఁపున దోమలు
మూఁతవెట్టెఁ గంటె గుంపుగట్టి! ౩_౨౪

(౬—౬౦)

తే. తుబ్రుమని మీఁదికెగిరెడుఁ దోబ్రునుండి
గండుఁ జిల్కలవే! శరత్కాలమందు,
జ్వరము దగిలిన మ్రాను నెత్తురును బిత్త
మొక్కమాఱుగఁ గ్రక్కుచు నున్నయట్లు.

(౬—౬౨)

తే. కడిమి పూఁదావి మూర్కొని కనులనీరు
గార్చికొని మెదవేల? యోదార్చికొనుము;
వయసువాఁడవు; పథిక! వెండియును నిల్లు
సేరి నీచెలిమోము దర్శింపవలదె? ౩_౭

(౭—౭౯)

ఆ. ఇనుపగుండెవాఁడ నేను; నామీఁద నే
యుఱుముకొనుము సత్తువున్నయంత!
కాని, వ్రేలుకురులదాని సనాథ నా
చెలిని జంపవలదు, జలధరంబ! ౩_౨

(౭—౭౭)

తే. సాంధ్యరాగంబులోపలి చంద్రరేఖ
నెల మొదలివాఁడు కనులఁ దప్పెడిని గంటె,
వలిప చెంగావిపైఁటలోపలఁ జెలంగు
క్రొత్త మగనాలి గుబ్బ గోరొత్తువోలె. ౩_౬

(౬—౬౯)

ఆ. ఆకసంబువంక నక్షత్రల చూచెద
వోయి మఱఁది! నీకు నుబుసుపోదు!
ఇంటఁ జూడరాదె యిల్లాలి మెడమీఁద
నర్ధచంద్ర రేఖ లన్నియుండ! ౩౨౯

(౬—౨౦)

ఆ. వలపుటగ్గి పొగలవలె, లోకమును మరుల్
గొలుపు నెమలియీక కుంచెవోలె,
ప్రియమునకు సిడెము పగిది-నమ్ముగుద మో
చెడిని గంటె సురభి చికుర భరము. ౩౩౦

(౬—౨౧)

ఆ. చోరజనులు సారెసారెకుఁ జూతురు
భయముఁ గోరికయును బైకొనంగ,
వీరవరుని పత్ని వీఁగుఁ జన్నులఁ, బాము
గాచుకొన్న లిబ్బికడవలట్లు. ౩౩౧

(౬—౨౬)

ఆ. చూడు వింధ్యశిఖరి సొబగు! వర్షర్తుల
శ్రీ స్తనపయోధరములు మేను సోఁక,
అన్నికడల మొలచుచున్న లేఁబచ్చిక
గుంపు పేరఁ బులకరింపఁ దొడఁగె. ౩౩౨

(౬—౨౨)

ఆ. పెనుమొయిళ్ళగుంపు పనిపూని, పట్టి, యొం
డొంటఁ బంతగించి, యుఱిమి, యదిమి,
మూసికొన్న, నేమిమోసమో యెఱుఁగము
గాని, యాకసంబు కాఱఁదొడఁగె! 333

(౬—౧౦)

ఆ. మగువ! యిట్లు తిరుగమరగిన ప్రియుని సౌ
భాగ్యగరిమ యెంతవట్టు నిలుచు?
వలపుడప్పిఁ జిక్కి చెలులు క్రేఁగంటి చూ
డ్కులను దార్చి పట్టుకొనుచునుండ. 33౪

(౬—౧౧)

ఆ. ఇంటియాలు; కౌఁగిలించుకో; తొలుకోడి
కూయ బెదరి మేలుకొన్నవాఁడ!
ఇరుగు పొరుగువారి యిండ్లంచు నీయింటఁ
గూడ నిట్లు వెఱపుఁ గొనకు సుమ్ము. 33౫

(౬—౧౨)

ఆ. కడిఁదిగాడ్పు వచ్చి మెడఁబట్టి కొండపై
నుండి బలిమిఁద్రోయ నొడలు చిదిగి
చెడిన కాఱుమొగిలు జీవంబువలె, నూఁగు
లాడు గులుకుగులుకు మనుచు మెఱుపు. 33౬

(౬—౧౩)

క. పొగరెక్కి దేశదేశము
మగవారలు తిరుగు తప్పు మగువల దే; మె
ల్లఁగ నొకరిద్దఱి బ్రదుకులు
ముగియువఱకు నీవియోగములు తెగవు భువిన్.

(౬–౮౬)

ఆ. తామసంబు చేసెదవె! చావనున్నదా
పిచ్చిపిల్లయిపుడు! పిన్నవాఁడ!
నీమొగంబుఁ జూచెనేనియు బ్రదుకును;
సందియంబు వలదు; సరగఁబొమ్మ! ౩౩౭

(౬–౮౭)

ఆ. కాఱుచిచ్చు నాలుకల యెఱ్ఱవన్నియల్
గ్రమ్మియున్న కాననమ్ము విడిచి,
పోదు లేడిపిల్ల, పూచిన మోదుగు
మ్రాఁకులంచు నకట! మదిని దలఁచి. ౩౩౯

(౬–౮౮)

ఆ. గోరువంక పెద్దవారి ముందఱఁ బడి
కింటిలోని సుద్దులెల్ల నపుడు
చదువ మొదలుపెట్టుసరికి-మాయమ్మ! యెం
దేగి చొచ్చుటకును నెఱుఁగనైతి! ౩౪౦

(౬–౮౯)

ఆ. అత్తా! ముల్లుతీవయందదియేమియో
కలదు గొప్పగుణము; తెలియలేము
గాని; తేఁటులెల్లఁ గన్నులతోడనే
దానిఁ ద్రాగివేయఁ దలఁచుచుండు! ౩౪౧

(౬-౯౧)

క. రూపన్న పెద్దికూఁతురి
రూపే యగుఁగాని యొరులరూపును రూపే?
యూపల్లెవారు వేలుపు
లై పోయిరి దాని ఱెప్పలార్పక కనుచున్! ౩౪౨

(౬-౯౨)

ఆ. అంబురాశిఁ ద్రచ్చి యన్నికష్టములతో
నమృతరసము దేల్చి రమరులెల్ల;
తమకు మిగులఁ గూర్చు తరుణులకెమ్మోవి
రుచియె వారెఱుంగరో! తలంప. ౩౪౩

(౬-౯౩)

ఆ. చేతికోలఁది నీడిచినవాఁడియమ్ముచే
నాయమందు గాయమైన లేడి,
'ఇదియె కూర్చునిత్తు తుదిచూపు' టంచును
మొగము దిప్పి చాలఁ బ్రొద్దుసూచె. ౩౪౪

(౬-౯౪)

ఆ. ఎక్కరానిచోట నొక్కమామిడిపండు
వ్రేలుచుండఁ జూచి బిడ్డఁడేడ్వ,
నీదు శత్రుగృహిణి నిలఁబడి వేఁడెను
దారివచ్చి పోవువారి నెల్ల! ౩౮౫

(౪—౯౫)

ఆ. పూవులమ్ముదాని భుజమూల సౌందర్య
దర్శనంబుచేతఁ దనివిసనక,
తరుణవిలుఁడు చుట్టు దిరుగుచున్నాఁడు
చూడు! వట్టి బేరమాడుకొనుచు. ౩౮౬

(౬—౯౭)

ఆ. ఒకటి నొకటి ప్రోచుటకు వింటికెదురుగాఁ
జొచ్చుచుండు జింకజోడుచూచి,
మనసునొచ్చి, బాష్పమునఁదోఁగు పెనువిల్లు
వేఁటకాఁడు జారవిడిచె నపుడు. ౩౮౭

(౭—౧)

ఆ. అందకాఁడ! నిలువుమయ్య; నీకొక్కతె
సుద్ది చెప్పవలయు;—వద్దులెమ్ము
కాకయున్న—తనకుఁగాని పోకలఁబోవు
చంచలాత్మ యదియె చావనిమ్ము! ౩౮౮

(౭—౨)

ఆ. అడ్డులేని తిరుగులాటలు నవ్వులా
టలకు నెల్ల మొదలు జలము విడిచి,
వెనుకఁ గోడలు చెడిమునుఁగు సంసారంపుఁ
బెద్దబరువు మీఁదఁబెట్టుకొనియె. ౩౪౯

(౭-౬)

తే. వాని చెంతకుఁ బోదువుగాని, యాత్రి
మేల చెలి? చందురుండు పైకెక్కనిమ్ము;
పాలలోఁ బాలుగలిసిన పగిది, నెవఁడు
నీమొగము గుర్తుపట్టు వెన్నెలల నడుమ? ౩౫౦

(౭-౭)

తే. గోధనంబులు విడిచిన గొల్లదొడ్డి
కరణి, ద్రవ్యంబులేని మందిరముపగిది,
వట్టిపోయిన సెలయేటి వాయిపోలె,
దాని మొగమయ్యె నీవు కడదాఁటి పోవ. ౩౫౧

(౭-౯)

ఆ. సిగ్గులాఁడి కేమిచెప్పెదు? నిను నాఁడు
గన్నయపుడు పుట్టియున్న వలపు,
మనసునందె యడఁగి మాసిపోయెనిని పై
కొనక, పేదవారి కోర్కెఁబోలె. ౩౫౨

(౭-౧౦)

ఆ. "పుడమి నెవతె చిక్కిపోవుచున్న నదెల్ల
నీదుకోసమనుచు నియమమేమి?
నగుచు నడిగెదిట్లు! నామేను వేసవి
నిల్లె" యనుచుఁబల్కి యేడ్చె నింతి! ౩౫౩

(౭—౧౧)

తే. నీమదికి నింపుగానివన్నియును జేత
నైనయందాఁకఁ జేయక మానఁగలను;
నేనె నీకింపుగాకుంటినేనిఁ జెప్పు
మదియు నాచేతనున్నదే? యందకాఁడ! ౩౫౪

(౭—౧౨)

ఆ. అవయవముల పనుల నన్నిటి నీ పాడు
సిగ్గు జరుగకుండఁ జేయుఁగాని;
చెవులువినక యడ్డుసేయఁజాలకపోయెఁ
జూడు! పెద్దలున్నచోటఁగూడ! ౩౫౫

(౭—౧౬)

ఆ. ఇట్టి యొంటిదిరుగ నేగుచో లేడి పే
రాసతోడఁ జూచినట్టిచూపె,
మగువమీఁద మిగుల మక్కువగల చెంచు
జేని చేతివిల్లు క్రిందజార్చె. ౩౫౬

(౭—౧౭)

ఆ. చూరునుండి వాననీరు గాఱంగఁ బల్ల
నడ్డుపెట్టి కొడుకు నాదుకొనెడుఁ
గాని, పాంథగృహిణి, కన్నీటిచారలఁ
దాను దడుపుచుంట కానదకట! [illegible]

(౬—[illegible]

తే. పండుగకు దంచుచుండిన పిండిమీఁది
తెల్లఁబాఱిన చనుదోయి తెల[illegible]గో,
మోము తెలిదమ్మిచాటున గోముదేలు
కలికిరాయంచ కవపోలెఁ గానవచ్చు. [illegible]

(౭—[illegible]

ఆ. ఇంక నెవరినైన నీచెంచుము[illegible]వాఁ
జేరి యడిగిచూడు జింకతోళ్ళు;
ఓయి దారికాఁడ! మాయింటి[illegible]
వంపఁడెపుడు జింకపదువుమీఁ[illegible]. [illegible]

(౭—[illegible]

తే. నాకొడుకు తొల్లి యొక్క బాణంబుతో[illegible]
గొట్టఁగలవాఁడు దొరయేనుఁ[illegible];
అంపమోపులఁ గొనిపోవు [illegible]
చూడుమడవికి; కోడలి [illegible]

[illegible]

ఆ. వింధ్యగిరికి వలస వెడలెడు మాట లీ
పల్లెలోన నెత్తవలదు; రెడ్డి
కూపిరాడుచున్న; దొకవేళ బ్రతికి యీ
పలుకువినినఁ బ్రాణములను వదలు! ౩౬౧

(౭-౩౧)

ఆ. బుద్ధిసెప్పె రెడ్డి పుత్రునిబట్టి, ప్రా
ణములు వదలువేళ, 'నాదుపేరు
సెప్పుకొనుచు సిగ్గుచేటుగాఁ బల్లెలోఁ
బందబ్రదుకు బ్రదుకవలద'టంచు. ౩౬౨

(౭-౩౨)

ఆ. తేనెటీఁగ కాలుచే నాథుపెదవి వా
చినది చూచినంతఁ జెంచుగరిత,
ఈసుచేతఁ బల్కరించినఁ బలుకక
యొండు మ్రానినీడ యండకరిగె. ౩౬౩

(౭-౩౪)

తే. జలజలన పాఱు సెలయేళ్ళ చప్పుడులను,
కడిగినట్లున్న బండలఁ, గడమిపువుల
నిండుదావుల, నర్తించు నెమలిగములఁ
గొండపల్లెలు మనసు నాఁకొలుపు మిగుల. ౩౬౪

(౭-౩౬)

ఆ. చేఁపునప్పుడు మొదలు చేయైనఁ దడిగాదు;
గోవు నేఁడుచూడు! గొల్లవాఁడు
మేపి బుజ్జగించు మెలపునఁ గడవల
కొలఁదిఁ బాలు పిదుకఁగలిగెనోఁ! ౩౬౫

(౨—౩౮)

ఆ. మూరుకొనును, దాఁకు, ముద్దాడు, నెదమీఁద
నిలిపికొనును, మేనఁబులకలెగయ,
తనకుఁగూర్చు మగువ నునుఁజెక్కిలినిబోలు
నిప్పపూవు, దారినేఁగువాఁడు. ౩౬౬

(౨—౩౯)

ఆ. కొండదరిని దగులుకొనియున్న పెనుఁబాము
పొరనుజూచి, యదిగో, కఱకుబెండఁ
జేరి వనగజంబు సెలయేటి నీరంచుఁ
దలఁచి తలను రిత్తె తడుపఁ దొసఁగె! ౩౬౭

(౨—౪౦)

తే. వెలగపండ్ల సుగంధము వలచి పాఱె
పోమెదవు తేఁటి! తామరపూవు వదలి;
చిత్తరువులోని లక్ష్మినాశించు పామ
రునిపగిదిఁ, దాఁకినప్పుడెఱుంగఁ గలవు. ౩౬౮

(౨—౪౧)

క. ఆయెడనె పుట్టు నెప్పుడు,
నాయెడనే సాఁగు, సుద్దు లందేముగియున్;
ఓయత్త! యెక్కడేనా
ప్రాయపుమగఁ డింతపెద్ద పల్లకు నెల్లన్? ౩౧౯

(౨–౪౮)

క. ఏమాటలు మేమాడుదు
మామాటలె యూరివారు నాడుదు; రవియే
కోమలి! యాతఁడు పల్కిన
నేమో సౌఖ్యంబు మదికి నెచ్చుచునుండున్. ౩౨౦

(౨–౪౯)

ఆ. వలచినట్టి వారిచెలిమి సాధింపఁ జె
ల్లయిన సుఖమునందు నాసయేని;
ఎవరిమదికి నెది రుచించు వారికి దాన
లేదు సుఖముగాని దేది గాని. ౩౨౧

(౨–౫౦)

ఆ. చూచుచుంటి మేని చూపులఁ దన్పును;
తలఁచుకొన్నయపుడు తనువు మనసు;
చేరి పలుకువేళఁ జెవులఁ దన్పును; నిత్య
రమ్యమూర్తిగాదె ప్రణయిజనము! ౩౨౨

(౨–౫౧)

తే. హృదయ ఫలకము మీఁద నేమేమి మనసు
ఆసయనియెడి కుంచెతో వ్రాసికొనునొ,
నవ్వుచును విధి దానినంతయును బట్టి
తుడిచివైచుచునుండు, బాలుఁడును బోలె. 323

(౭—౫౬)

తే. వాని మాటెత్తఁ బులకలు వాత్రమేన;
కాలి సవ్వడి వినినంతఁ గరఁగె నలుక;
మొగము గన్నంత నడఁకెదు; ముగుద! వాఁడు
కౌఁగిలించిన నేమి కాఁగలవో యింక! 324

(౭—౫౯)

ఆ. వాలి బరువుచేత వంగిన తేఁగొమ్మ
కొనలఁ గాళ్ళు కుదురుకొనక జాఱ,
మ్రాఁకులందు నిలుచు, మఱల ఱెక్కల నిల
లించికొనుచుఁ బులుగు లెట్టకేని. 32౫

(౭—౬౦)

ఆ. తిండి నీరుఁబెట్టి దండిగఁ గుక్కనా
చెడిపె యెంత చనవుచేసికొన్న
దదిగో చూడు! [illegible];
నింటి మగఁడు వచ్చెనని [illegible]! 32౬

(౭—౬౧)

ఆ. ఉన్నదున్నయట్లె యూరియందఱి ముందు
చెక్కపెద్దవిల్లు చిన్నఁజేయు
కొడుకుఁగాంచి, మగఁడు మడిసినప్పటి కన్న
మించుగాఁగ నేడ్చెఁ జెంచుతల్లి! ౩౭౭

(౭–౬౩)

తే. ఏమియెఱుఁగనివారము మేము; ప్రియుఁడు
పలుతెఱంగుల తళ్కుబెళ్కులను వలచు;
వేఱుగతియును లే; దింక వెడలుచుండు
కంటినీ రెట్లు నిల్పుకోఁగలము? చెలియ! ౩౭౮

(౭–౬౪)

తే. చిలుక, ముక్కునఁ బొడుచుచోఁ జిట్లి మేన
నిండి యుండెడు మామిడిపండురసము
తోడఁబోవఁగఁ, దేంట్లును గూడిపాఱెఁ
దావిచేఁ గన్నుగానక దానివెంట. ౩౭౯

(౭–౬౬)

ఆ. ఇచట నేఁబరుండు; నిచ్చట నత్తగా;
రిచటఁ బరిజనంబు లెఱిఁగికొనుము;
రాత్రి నీకుఁగానరాదు; నాశయ్యపై
తప్పి పడెదవేమొ! దారికాఁడ! ౩౮౦

(౭–౬౭)

ఆ. ఎట్లు మేను పెంచె నిదియొక్కటే, తల
యెత్తిచూడు! మట్టివిత్తుమొలక!
ఇంతపెద్ద యడవి నితర వృక్షంబుల
న్నియును దీనిక్రింద నిలువవలసె! ౩౮౧
(౭–౭౦)

ఆ. ఎవరు సుగుణవంతు, లెవ్వరుదారు, లె
వ్వారు నేర్పుగల్గు వరవిదగ్ధు,
లట్టివారినెల్ల నరసి సేవించెదు;
పేదతికమ! నీదు పెరిమయెంత! ౩౮౨
(౭–౭౧)

ఆ. ఎండు గుంటమిట్ట లేకమై, రాకలు
పోకలన్ని నిలిచిపోయి, చాల
నింతలోనె దారులెల్లను గోర్కుల
కైన దాఁటరాని వగును జూవె * ౩౮౩
(౭–౭౩)

క. ఊరక యల్గుట, క్షణమున
నూరడిలుట, టక్కులాడుచుందువని కదుర్
దూరుట, నీమఱుఁగునఁ బలు
మాఱేడ్పుట-యెల్ల స్నేహమార్గము కొడుకా!
(౭–౭౫)

* రాఁబోవు వర్షాకాల వర్ణనమిది.

ఆ. రెండుచెవులఁ గ్రోలుచుండుఁ జిన్నది నీదు
పలుకులెల్ల జనుల కలకలమునఁ
గలిసియున్నఁగాని, కడఁకమై రాయంచ
పాలు నీటినుండి క్రోలునట్లు. ౩౮౫

(౭-౭౬)

ఆ. ముగుద! ప్రియుని చరితముల నిట్టులడిగెదు
క్రుచ్చిక్రుచ్చి; సిగ్గుగూడ లేక!
మరువమునకుఁ దావి మైయెల్ల నెలకొని
యుండఁ బువ్వులు లేక యున్న నేమి? ౩౮౬

(౭-౭౭)

ఆ. కావివన్నెయెల్లఁ గడచె నించుకఁ యైన
లేక; ముగుద! నమ్మలేవుగాని;
లేఁత చివురుటాకు లీలఁ గెంపైన నీ
కరయుగంబు నేల కడిగెదిట్లు? ౩౮౭

(౭-౭౮)

ఆ. అదిగో చూడు సుందరాంగి! నీరంతయు
ముగియఁ గురిసియుండు మొగిలుగములు
తోఁచె, నేకినట్టి దూదికుప్పలు వోలె,
కూడుకొన్న యుప్పుకొండలట్లు. ౩౮౮

(౭-౭౯)

ఆ. నడుమఁ గొంతయొండి నడకచేఁ, బంకంబు
రెండు ప్రక్కలందు నిండియుండఁ
బొలిచె రచ్చ, యూరితలమీఁదఁ బాపట
తీసియున్నయట్టి తెలుఁగు దోఁప. ౩౮౯

(౭–౮౨)

తే. ఇంటి కపరాహ్ణవేళలో నేఁగుదెంచి
నట్టి యల్లునికోర్కె రెండంతలయ్యె,
పెరటి జలదారిలోపలఁ బెండ్లికూఁతు
జలకమును దెల్పు గాజుల గలగలలకు. ౩౯౦

(౭–౮౩)

ఆ. ఇచ్చకములఁ జేతురెన్నని; తమ పని
దీఱినంత మరలఁ దిరిగి కనరు;
వినుఁడు; కూళజనులు వీరు, కుక్కలవంటి
వారు; వీరి నమ్మవలదు మీరు. ౩౯౧

(౭–౮౬)

ఆ. పైరు కోర్కెమీఱి పండ శారదవేళఁ
బాడు నిచ్చకోలఁదిఁ బల్లెరైతు,
చక్కదంచినట్టి సన్నబియ్యముఁ బోలు
వన్నెగల్గు నిండు వెన్నెలలను. ౩౯౨

(౭–౮౯)

ఆ. మనుజలోకమందుఁ గనులును జెవులును
లేనివారి బ్రదుకు లెస్సచూవె!
తులువలైనవారి కలిమి పెంపొందుట
కనరు; వినరు కొండెగాండ్రి పలుకు. ౩౯౩

(౭—౯౫)

తే. ఎచట నుండిరో మూగలై యెల్లవారు
నాఁడు? వలదని తిట్టుచున్నారు నేఁడు-
విసము పోలిక నోర్వఁగ వసముగాక
యెల్లయొడలికి వలపులై పెక్కుయుండ! ౩౯౪

(సిరి సుందరుఁడు. ౭—౯౬)

తే. సంధ్యవార్పఁగ దోసిట జలమువట్టి
నపుడు గౌరీముఖాంబుజమందుఁ దోఁప,
మంత్రమంతయు నొకమాఱు మఱచి వట్టి
మోవిని గదల్చు శివునకు మ్రొక్కులిడుఁడు!

(హాలుఁడు(?) ౭—౧౦౦)

౩౯౫